

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Факультет історії, політології і міжнародних відносин
Кафедра історії України і методики викладання історії

ДИПЛОМНА РОБОТА

на здобуття першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

на тему:

**«Мілена Рудницька – українська громадська і
політична діячка»**

Студентки 4 курсу, групи СОІ-41
напряму підготовки (спеціальності)
014.03 «Середня освіта (Історія)»

Пошили Оксани Василівни

Керівник:

доктор історичних наук, професор

Райківський Ігор Ярославович

Рецензент:

кандидат історичних наук, ст. викладач

Паска Богдан Валерійович

Національна шкала: _____

Університетська шкала: _____

Оцінка ECTS: _____

м. Івано-Франківськ – 2023 р.

ЗМІСТ

ВСТУП...	3
РОЗДІЛ 1. ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ І ПОЧАТОК ГРОМАДСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	7
РОЗДІЛ 2. ГРОМАДСЬКА І ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ	18
2.1. У Галичині під польською владою	18
2.2 В еміграції (1939–1976 рр.).....	28
РОЗДІЛ 3. ВНЕСОК У РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ПУБЛІЦИСТИКИ ...	32
3.1 Праця в засобах масової інформації.....	32
3.2 Написання і видання книг.....	37
РОЗДІЛ 4. МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛІВ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ В ШКОЛІ	41
ВИСНОВКИ	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	51
ДОДАТКИ	57

ВСТУП

Актуальність дослідження. Демократизація суспільного життя з проголошенням незалежності України в 1991 р. зумовила перегляд цінностей та пріоритетів різних аспектів громадського життя. Зокрема, актуальним стало звернення науковців до проблематики жіночого руху в історичному контексті, що раніше залишалося на узбіччі дослідницьких інтересів. Зацікавленість гендерною тематикою та жіночим рухом в Україні загалом з особливою силою проявляється на сучасному етапі, особливо увага до персоналій, що були його ідеологами та провідниками в минулому.

Минулоріч виповнилося 130 років від дня народження непересічної постаті в історії України, жінки, що має бути взірцем для наслідування. Мілена Рудницька (1892–1976 рр.) як громадська і політична діячка, феміністка, журналістка, педагог та письменниця була національно свідомою активісткою, яка рішуче відстоювала права українців у боротьбі за незалежність і соборність рідного народу, рівноправність жінок у громадському житті. Український жіночий рух досліджуваного періоду поєднував у собі комплекс соціально-політичної, економічної та культурно-просвітницької діяльності, що розглядається в бакалаврській роботі крізь призму постаті М. Рудницької. Зокрема, в центрі нашої уваги – боротьба за права жінок у політичному житті, участь жіноцтва в поширенні просвіти серед населення, організації друкованих органів, меценатстві тощо.

Обрана тема має наукову і суспільну актуальність, бо постать М. Рудницької як однієї з лідерок національного руху та жінки, що була ідеологом українського фемінізму в міжвоєнний період ХХ ст., не ставала предметом окремого дослідження; по-друге, дослідження цієї проблематики підсилює інтерес громадськості в сучасній Україні до забезпечення рівноправності жінок і чоловіків у трудових, сімейних, політичних та інших аспектах життя як передумови справжньої демократії та соціальної справедливості.

Об'єктом бакалаврської роботи є постать М. Рудницької в контексті суспільних відносин досліджуваного періоду.

Предмет роботи – громадська і політична діяльність М. Рудницької, її внесок у розвиток української публіцистики, а також методичні аспекти використання матеріалів дослідження в школі.

Метою дослідження є комплексний аналіз життєпису М. Рудницької як активної діячки українського національного руху.

Виходячи з поставленої мети, авторка поставила такі **завдання**:

- з'ясувати специфіку формування світогляду М. Рудницької, початок її діяльності в австрійський період та в умовах розбудови ЗУНР-УНР;
- дослідити громадську і політичну діяльність М. Рудницької в різні періоди життя: як у Галичині під польською владою, так і в еміграції;
- проаналізувати публіцистичну роботу діячки;
- висвітлити процес написання і видання М. Рудницькою книг, її працю в засобах масової еміграції;
- розкрити особливості практичного застосування матеріалів пропонованого дослідження, як і взагалі біографістики, вчителем історії на уроках у школі, на прикладі життєвого шляху М. Рудницької.

Хронологічні межі дослідження – період життя М. Рудницької. *Нижня межа* дослідження – дата народження М. Рудницької 15 липня 1892 р. у Зборові, на Тернопільщині. *Верхня межа* – 29 березня 1976 р., смерть діячки в еміграції.

Територіальні межі роботи є досить широкими, що пов'язано з багатогранною діяльністю М. Рудницької в різних містах України (Львів, Станиславів, Галич, Кам'янець-Подільський, Зборів та ін.), під час еміграції після 1939 р. – у європейських містах (Мюнхен, Відень, Женева, Краків, Берлін) та США (Нью-Йорк).

Стан наукової розробки. Однією з першовідкривачів цієї теми є відома дослідниця української історії Марта Богачевська-Хом'як [26], яка докладно розкрила важливі аспекти діяльності М. Рудницької. Також Тетяна Орлова [44] присвятила свою роботу вивченню праці самої Мілені Рудницької, а Оксана Маланчук-Рибак [6] провела глибокий аналіз ідеології «Союзу українок» та самої М. Рудницької. Людмила Моїсеєнко [42] відзначила діяльність Мілени

через призму організації «Союзу українок». Марина Дядюк [1] зайнялася систематизацією статей, листів та документів, що належали М. Рудницькій. Василь Деревінський та Анатолій Капінос [30] досліджували культурно-просвітницьку діяльність «Союзу українок» у 1920–1930-х роках, а Тетяна Панфілова [46] – культурно-освітні та молодіжно-спортивні організації на заході України в контексті діяльності М. Рудницької. Усі ці дослідження внесли значний вклад у розуміння ролі та впливу діячки та «Союзу українок» на українське суспільство того часу.

Щодо *аналізу у використаній джерельній бази*, то важливе місце посідають періодичні видання, опубліковані жіночими організаціями, активною учасницею яких була М. Рудницька, або партійною пресою в Галичині, що проявляла інтерес до фемінізму. Серед таких друкованих органів були часописи, що видавалися українськими жіночими організаціями в Галичині, «Жіноча доля» [14], «Жінка» [8; 10; 17], «Союз українок» [6], партійні часописи «Наша мета» [9; 11; 15; 16; 18; 19], «Діло» [6; 7; 20] та ін. Аналіз таких джерел є важливим для вивчення теми, місця і ролі жіночих організацій у тогочасному суспільстві, розуміння соціокультурного контексту, а автором публікацій в багатьох випадках була сама М. Рудницька. Використання цих друкованих матеріалів є важливим з огляду на традиційну роль преси як своєрідного «дзеркала життя».

М. Рудницька була авторкою понад 60-ти публікацій і статей, присвячених широкому колу проблем, зокрема виховній сфері, феміністичному руху, культурно-освітнім питанням і політичному життю. Серед її праць можна виділити наступні: «Українська дійсність і завдання жінки» [17], «Західня Україна під більшовиками» [24], «Дон Боско: Людина, педагог, святий» [23], «Невидимі стигмати» [25] тощо. Ці видання мають вагому роль у розумінні ідейних поглядів і практичної діяльності М. Рудницької, є чинником збагачення наукової спадщини щодо вивчення біографістики та гендерних студій.

Методологічну основу бакалаврської роботи складають принципи історизму, об'єктивності, науковості та системності. Водночас було використано такі методи: ретроспективний, порівняльно-історичний, проблемно-

хронологічний, метод періодизації, біографічний, кількісний, методи систематизації та узагальнення. Застосування таких методів сприяло якісному дослідженню проблематики, формулюванню висновків, а також забезпечило комплексність вивчення біографії М. Рудницької.

Наукова новизна бакалаврської роботи. У роботі удосконалено та поглиблено біографічні факти про життя і діяльність М. Рудницької. Зроблено спробу систематизувати інформацію з досліджуваної проблематики, акцентуючи увагу на біографії діячки, що здійснювала свою активну громадську роботу у складних історичних обставинах: відсутності державності українського народу, дискримінації щодо жінок.

Практичне значення бакалаврської роботи полягає в тому, що дослідження можна використати у власній науковій діяльності, зокрема при написанні публікацій з історії України, у виступах на наукових конференціях, грантових проєктах і т. п., при розробці спецкурсів у вищій школі з проблематики жіноцтва в національному русі Галичини, а також для поширення ідей фемінізму в сучасній Україні. Враховуючи специфіку нашої спеціальності «Середня освіта (Історія)», пропонований матеріал можна використати в практичній діяльності майбутніх вчителів під час проходження педагогічної практики в школі або у власній вчительській діяльності при викладанні історії в школі.

Структура бакалаврської роботи. Складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел (55 позицій) та додатку (18 позицій).

РОЗДІЛ 1. ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ І ПОЧАТОК ГРОМАДСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Мілена Рудницька – політична та громадська діячка, журналістка, педагог [32], одна з перших українських феміністок у Галичині. Мілена була активною все своє свідоме життя, що стосується не тільки питань жіночого руху, але й громадянської позиції – творення незалежної Української держави [48, с.2]. Вона виступала як організаторка української освіти, ініціаторка суспільно-політичних рухів [33], членкиня національно-визвольних змагань українського народу, фундаторка та теоретик жіночого руху [48, с.2]. Щоб чіткіше осмислити та досягнути позицію, якої дотримувалася М. Рудницька, варто насамперед ознайомитися з ранніми роками дитинства та юності, де формувались її погляди, як впливала на формування світогляду сім'я, в якій народилась діячка.

Походила М. Рудницька із єврейсько-української сім'ї. Ще у вересні 1878 р. Іван Рудницький – батько Мілени – відбував військову службу. І саме тоді у Львові зустрів Іду Шпігель, якій на той момент було лише шістнадцять років; була єврейкою з бідної сім'ї, але це не завадило Івану Рудницькому закохатись у неї. Родина обох молодих людей були проти їхніх стосунків ще й тому, що Іда була неповнолітньою [22, с. 31]. Втім, минуло 10 років, як кажуть у народі, «непереможна сила кохання», сюжет для любовного роману, Іда та Іван все ж дочекались одне одного, маті Мілени довелося навіть втікати з дому, щоб взяти шлюб, а прийняли її в монастирі ГКЦ, де вона й взяла хрещення та вийшла заміж. Вже на той час І. Рудницькому було тридцять два роки, досить поважний як на той час вік для одруження, він працював тоді нотарем.

Народилась діячка 15 липня 1892 р., у Зборові (див. Додаток А), в той час, коли велася полеміка щодо доречності освіти для жінок, не лише вищої, а й середньої. Саме доба, в якій зростала Мілена, мала вирішальний вплив на формування її світоглядних позицій ще з ранньої молодості, зокрема протистояння поглядів про роль жінки у суспільному житті, призначення матері в модерному часі тощо [26, с.2]. Хотілося б назвати кілька подій, що найбільше вплинули на світогляд М. Рудницької: І. Озеркевич та інші політичні діячі свого

часу вперше підняли справу щодо жіночої освіти, лише в кінці XIX ст. відбулися перші віча жіноцтва в Галичині з приводу допущення в університет, 1896 р. відкрилася перша гімназія для жінок у краї, а представникам жіночої статі було надано право вступати до Львівського університету лише 1898 р. Цікаво, що першою жінкою, яка склала іспит на свідоцтво про завершення навчання у Львові в 1885 р. (щоправда, екстерном), була С. Окуневська. М. Рудницька ж стала першою, хто серед українського жіноцтва Галичини пройшла груповий академічний курс навчання в гімназії [26, с.2].

М. Рудницька належала до сім'ї видатних українців. Троє її братів: Іван Кедрин-Рудницький (політик, журналіст), Михайло Рудницький (професор) та Антін Рудницький (композитор) залишили вагомий внесок в українську культуру і науку. Сину Мілени – Івану Лисяку-Рудницькому – судилося стати видатним істориком, політологом та публіцистом, проживаючи вже у вимушеній еміграції [49, с. 2].

Зростала Мілена в сім'ї, де по лінії батька майже всі були священнослужителями, що вважалось типовою ситуацією для тогочасної Галичини, де провід в українському національному русі майже до кінця XIX ст. належав греко-католицьким священикам. Володимир – брат Мілени – зібрав інформацію про родичів і з'ясував, що Лев Рудницький – їхній прадід, був єпископом у XVII ст. Проте батько не обрав для себе фах священнослужителя, а вступив до Львівського університету на юридичний факультет. Був українофілом з чіткою громадянською позицією, у дружніх відносинах з наддніпрянським політичним емігрантом, прихильником ідей «громадівського соціалізму» Михайлом Драгомановим, через що часто переслідувався з боку австрійської влади. Для Мілени батько завжди був прикладом для наслідування. Він підтримував доньку до вступу в гімназію, попри те, що жінкам на той час здобувати освіту було неприйнятним явищем [41, с. 106].

Самá Мілена ось що писала пізніше про свого батька: «Тато не любив поляків, проте мав з ними нейтральні стосунки. До жидів ставився з

прихильністю, загалом ж не мав упереджень до них. Моїми інструкторами були євреї, тато й у канцелярії часто розмовляв їх жаргоном» [1, с. 148].

Ще одним цікавим спогадом з дитинства Мілени, про що вона неодноразово згадувала, «був незвичайний сон, це була візія у сні». Трапилось це після того, як померла при народженні її сестра Марія. «Мабуть, тому що я плакала, коли засинала, а мабуть й тому, що я дуже багато думала про смерть, тоді мені уві сні Ангел Божий сказав: Не плач, ось глянь, твоя сестра радісна та щаслива ...». Тож цей незвичайний сон, який приснився семирічній Мілені, закарбувався у пам'яті на все життя і залишився назавжди у свідомості. Після цих спогадів М. Рудницька написала в еміграції свою книгу «Дон Боско» 1963 р. [22, с. 31, 32].

Мілена першу освіту отримала вдома [49, с.2]. Коли їй виповнилося 10 років, постало питання про здобуття подальшої освіти. Тож можна припустити, що, ймовірно, вона вступила до гімназії в 1903 р., а вже в 1910 р. навчалася у Львівському університеті після того, як закінчила вже згадану жіночу польську гімназію ім. Ю. Словацького [41, с. 106]. У цій гімназії, як правило, навчалися доньки тих, чий батьки були асимільовані або зі змішаних родин, часто єврейських, що в подальшому вплинуло на світогляд і самої Мілени. Відслідкувавши хронологію подій, можна з упевненістю стверджувати, що вона почала навчатись у гімназії, коли був ще живий батько [41, с. 106]. Після смерті батька в 1906 р. сім'я Рудницьких переїхала до Львова. Навчалася Мілена на філософському факультеті Львівського університету ім. Яна Казимира з 1910 р. [41, с. 107].

Не менш значущими для формування світогляду залишалися родинні зв'язки, адже під час переїзду до Львова Мілена проживала там у родичів по материнській лінії – в родини Полонецьких. Незважаючи на вкрай тяжке матеріальне становище після смерті батька, мама Мілени все ж дала можливість вступити своїм дітям до університетських студій, що показало її мужність та вміння відстояти свої інтереси і погляди в суспільстві, всупереч наруги та стереотипних тез про нежиттєздатність жінки, яка втратила чоловіка [26, с. 2].

Іда мала п'ять дітей, з обмеженими фінансовими можливостями для того, щоб прожити: відкрила будинок для студентів та декілька разів на два–три роки перепродувала нерухомість. Хоч такий спосіб заробітку був не рідкістю, все це так чи інакше залишило слід у житті Мілени. Адже вона розуміла і бачила на прикладі своєї матері, що попри всі старання життя жінки після смерті чоловіка є доволі складним та й у шлюбі часто не є до кінця забезпеченим [26, с. 2].

Після того, як сім'я втратила батька, мати стала для неї справжнім прикладом, адже Іда Рудницька була однією з тих, хто виховував дітей та дбав про матеріальне забезпечення. Усім дітям І. Рудницька надала хорошу освіту, хоча сама ніколи не мала закінченого навчання. Попри труднощі, до яких мати М. Рудницької не була готовою, все ж стала сильною, відважною жінкою та турботливою матір'ю [41, с. 106]. Самá Мілена стверджувала, що навіть після смерті батька, мати так і не пристосувалася до оточення чоловіка: «Іншою була від польських пані, та ще більше різнилась від українських панянок. Ніколи бездоганно не вчила українську мову. Поряд з цим, попри свою «інакшість», у маминій поведінці не було жодного внутрішнього почуття невпевненості чи меншовартості». Навпаки, мати Мілени Рудницької, Іда, проявила здібність адаптуватися до обставин, емпатію, комунікацію з людьми різного оточення та хист у підприємстві [1, с. 148].

М. Рудницька вступила на філософський факультет Львівського університету [41, с. 107]. Саме з цього моменту починається тяжкий шлях, який зуміла обрати для себе Мілена, будучи ще молодою студенткою. Під час навчання у Львові почала активно боротися за права української мови та культури. Відтоді посилювалося розуміння потреб єдності українських жінок для здобуття далекосяжних політичних цілей української нації. Втім, щоб продовжити навчання під час Першої світової війни, безпосереднім осередком якої стала австрійська Галичина, вона вимушено переїжджає до Відня [26, с.2], де у 1917 р. закінчила навчання [55, с. 292].

Є дві гіпотези щодо теми, яку захистила М. Рудницька на звання доктора філософії. Перша звучала так: «Математичні основи естетики Ренесансу», що

містилась у матеріалі життєпису, який Мілена підготувала сама для сина І. Лисяка-Рудницького. Згодом він передав рукописи на зберігання в архів «Союзу українок» в Америці, які пізніше направили до Центрального державного історичного архіву України у м. Львові [41, с. 107]. Ще однією гіпотезою є тема «Вивчення естетики Альберті». Матеріал дисертації польською мовою зберігається в Державному архіві Львівської області. Дослідниця Л. Мархель прийшла до висновку, що існування двох тем може свідчити про те, що першу наукову роботу авторка написала з метою набуття ступеня доктора з філософії, а інша, ймовірно, була збільшеною та розширеною – на здобуття наукового ступеня професора. Утім, прямих фактів про захист дисертації на тему «Вивчення естетики Альберті», наскільки відомо, немає.

Отже, М. Рудницька після закінчення Львівського університету здобула диплом учительки середньої школи [55, с. 292] з філософії та математики [22, с. 31, 32]. У 1923 р. отримала другий диплом – з педагогіки та дидактики. Мілена розпочала свою педагогічну професійну діяльність із навчання дітей у школах міста Львова [27, с. 62], але підтверджень, в яких школах вона безпосередньо працювала, наразі немає [41, с. 107]. Із 1921 до 1928 рр. М. Рудницька викладала на Вищих педагогічних курсах у Львові [49, с.2], будучи вже професором [22, с. 31, 32].

Під час навчання у Відні Мілена активно спілкувалася з визначними захисницями українського жіночого руху З. Мірною, Н. Суровцевою, Г. Чикаленко-Келлером, була учасницею тамтешнього «Українського жіночого союзу» – організації, що виникла в 1917 р. та мала на меті збільшення впливу жіноцтва у суспільстві [55, с. 292]. На той момент Відень став столицею українських політичних емігрантів (див. Додаток Г). Після закінчення Першої світової війни у Відні ще сильніше збільшилася громадська активність українців після поразки національно-демократичної революції і вимушеної еміграції багатьох діячів. Зокрема, в гуртку українського студентства «Січ» виголошувалися праці Н. Кобринської; видавалася періодика («Слов'янський альманах» та ін.), в якій містилися відомості про видатних українців (для

прикладу, про Олену Степанів як першу жінку-офіцера тощо). У столиці Австрії вирувало культурне життя, що посилювало та об'єднувало українців в еміграції та український національний рух [26, с. 2].

Опинившись у Відні, М. Рудницька розширювала свій світогляд, поглиблювала знання, здобувала життєвий досвід, ближче познайомилася з майбутнім чоловіком Павлом Лисяком(див. Додаток В). У 1919 р. вона вийшла заміж за П. Лисяка. Подружнє життя, а з часом і материнство посилювало нерозв'язані проблеми жінки та її ролі в сім'ї як сильної та незалежної особистості, тож у 1921 р. вони розлучилися. Надалі М. Рудницька займалася вихованням сина самá[26, с.2], але прагнула до активної громадської діяльності, приєднатися до відбудови української нації. Проте, як і решта інших жінок, що відстоювали права на українську державність, вона була прийнята лише помічницею на кухню в Народному домі [55, с. 292]. Необхідні вміння для такої роботи були мінімальними, що не влаштовувало Мілену, з її тягою до активної участі в українському громадському житті.

Через її світоглядні позиції, 22 листопада 1918 р., в розпал польсько-української війни за Галичину, ще до свого одруження, за сприянням полячок-легіонерок відбувся арешт М. Рудницької, після чого її позиції ще більше зміцніли [55, с. 293]. Нестерпним для неї було те, що її арештували як українку на рідній землі польські розвідниці, які перебували у Львові. Вона не мала спроможності, щоб захистити себе як українка, свої власні інтереси, що становили корінь проблематики [26, с. 2, 3]. Усвідомивши це, Мілена почала невпинно боротись за громадські права жіноцтва. Переживаючи та борячись за права жінок, у спогадах «Львівське жіноцтво» М. Рудницька відзначала, що «кожна людина має бути на вагу золота, однак жіноцтво так і не було нікому до справи» [26, с. 2].

Самá Мілена зазначала, що утворення жіночих товариств, організацій, до яких вона проявляла посилений інтерес, має чітко відрізнитися від інших. Жіночі організації повинні відповідати меті та програмі вирішення гендерного питання, піклуватися про освіту, займатися благодійністю, вирішенням економічних

питань тощо. М. Рудницька спонукала жінок приєднуватися до політичних організацій, щоб вони ставали рівними з чоловіками і мали змогу бути активними діячками в громадському житті. По суті, це було основою світоглядних поглядів М. Рудницької, яких вона не полишала впродовж усього свого життя. М. Рудницька підкреслювала, що «з будь-яких обставин наблизимось до проблематики жіночої праці, з будь-якого кута розглянемо її, скрізь побачимо саме цю, непорошну стіну утруднень, на кожнісінькому кроці виявимо загострені суперечності поміж всіма сферами, як-от економічними, моральними, психологічними [36, с. 54, 55].

З 1919 р. Мілена вперше почала публікуватися в політичних виданнях щодо жіночого питання як захисниця прав жіноцтва. Для прикладу, хотілося б назвати такі публікації, що мали суспільний резонанс: «Нова доба культури» [11, с. 2], «Чому українські жінки не мають представництва Національній раді?», «Жіноче безробіття», «Трагічний конфлікт» [15], «Чи треба нам окремих жіночих організацій?» [18], «Львівське жіноцтво під час падолистового перевороту» [9] та ін. [36, с. 54]. Усе це підтверджує політичну обізнаність Мілени, її наполегливість у справі вирішення болючих проблем жіночого руху, на користь яких вона зробила вибір у молоді роки та від якого не відступила до кінця свого життя [49, с. 3].

Представники українського жіноцтва робили спроби відстояти свої права в громадському житті, на міжнародному рівні створювали власні організації. Для прикладу, в 1920 р. в м. Кам'янець-Подільський, що під час української революції був столицею УНР, було створено Українську національну жіночу раду, яку очолила громадська діячка, поборниця прав жінок, письменниця, педагогиня Софія Русова. Туди ж якийсь час входила й Мілена Рудницька, яка найближчим часом і сама виступила організатором жіночого руху, стала на його чолі в Галичині [36, с. 53, 54].

«Союз українок» – організація, що працювала за такими напрямками: культурно-просвітницький і політичний, пропагандистський, значна увага приділялася розвитку кооперативного руху. Крім того, учасниці «Союзу»

підкувалися про охорону здоров'я жінок, забезпечення їх права на материнство тощо(див. Додаток Д). Організація стала масовою, співпрацювала з авторитетними українськими громадськими організаціями в Галичині – «Просвіта», «Рідна школа», «Сільський господар», «Учительська громада» тощо [35, с. 125]. Під егідою М. Рудницької «Союз українок» об'єднав у своєму колі близько 100 тисяч членкинь у 28-ми підрозділах, філіях, а також у 1100 гуртках у селах. Жіноча організація пропагувала державну самостійність України, звільнення її від окупації більшовиків, з одного боку, а з іншого – з-під польського панування [21, с. 9].

Наприкінці 1920 р. Мілена залишила роботу вчителькою середніх шкіл у Відні та вирішила зайнятися громадсько-політичною діяльністю. Щире прагнення віддати себе громадській справі, бути відданою ідеї українській нації, по суті, не залишило їй вибору, як приєднатися до політичного життя в краї, бути її активною учасницею. Згодом вона стала членом Українського національно-демократичного об'єднання (далі – УНДО), що було створено 1925 р. як один з найпотужніших осередків політичного життя Західної України, легальної партії національно-демократичного спрямування, метою якої була боротьба парламентським шляхом проти польської окупації краю, за відновлення незалежної «соборної» Української держави на етнічних землях [42, с. 177, 178]. Як стверджує сучасна дослідниця О. Потіха, цей період з життя М. Рудницької був доволі нелегкий, сповнений багатьох невдач, розчарувань, водночас знаменував етап великої роботи над собою, вірності своєму вибору, боротьбі за українську національну ідею [49, с. 3].

Дослідниця М. Богачевська-Хом'як зазначала, що М. Рудницька свого часу була популярною в суспільстві, особливо в компанії жіноцтва Галичини як громадська діячка, загальновідома захисниця українського жіночого руху [26, с. 2]. Помилкою буде твердження про те, що це звичайна типова жінка міжвоєнного періоду, між двома світовими війнами в ХХ ст. У період, коли жінки не мали рівних прав з чоловіками, М. Рудницька стала відомою своїми заслугами не тільки в Україні, а й на міжнародній арені, була інтелектуальною особистістю.

Вона практично завершила докторат, працювала вчителькою та викладала вищі педагогічні курси у Львові, була працювитою, свідомою громадянкою, добре зналася в політичних питаннях, ставши непохитним політиком [36, с. 56]. Переконання М. Рудницької в тому, що гарантія гендерної рівності є упевненістю у вирішення жіночої справи, принципово було схожим до світоглядних засад Н. Кобринської, яка однією з перших започаткувала фемінізм в Україні. Дослідниця Н. Жулканич охарактеризувала М. Рудницьку, як непохитну, вольову жінку, що не шкодувала себе, мала твердий характер, гострий розум та добру вдачу [36, с. 56].

Неабияке зацікавлення для дослідників становлять світоглядні позиції М. Рудницької, як вона розглядала роль жінки у суспільстві та сім'ї, в громадсько-політичному житті, в захисті української національної ідеї, під якою розумілося прагнення до самостійності й соборності Української демократичної держави. Образно кажучи, саме націоналізм був, по суті, «стержнем» ідейних поглядів М. Рудницької. Українська національна справа становила фундамент її суспільно-політичної орієнтації впродовж усього життя [36, с. 56]. Мілена наголошувала, що жінки, об'єднані жіночими організаціями, мають виразно та однозначно ототожнювати себе з українською нацією, дбати про розвиток національної ідеї в контексті українського жіночого руху [36, с. 56]. Соратниці М. Рудницької змальовували її як віддану національній ідеї громадську діячку, що була прикладом самовідданого служіння власному народу. Про це, зокрема, виразно стверджувала сама М. Рудницька: «жіночий рух бере свої сили з національної ідеї ...» [21, с. 10].

На початку своєї громадсько-політичної діяльності М. Рудницька зазначала в листах до української педагогині, письменниці, літературознавця та громадської діячки з підросійської України С. Русової, що дуже тяжко консолідувати роль материнства, жінки і громадсько-політичної діячки в одній особі [36, с. 59]. Однак за деякий час вона листовно зауважила С. Русовій, з якою підтримувала активні зв'язки, що усі названі аспекти життя жінки, матері не

лише можливо, але й потрібно поєднувати з активною громадською позицією, політикою.

У рефераті «Економічна незалежність жінки» на початку 1900-х років М. Рудницька обґрунтувала суть фемінізму, описала історичні аспекти суспільно-політичної діяльності жіноцтва, висвітлила проблематику фінансової незалежності жінки у світлі економічних, психологічних та етичних сфер. Авторка аргументовано доводила та аргументувала проблемні питання самореалізації подружнього життя не як щось одиничне, а як необхідність поєднання у житті жінки: «Жінки створені тільки для того, щоб готувати їсти, народжувати дітей, інакше вона буде не жінкою, а потворою» - іронізувала вона [36, с. 59].

Таким чином, світогляд Мілени Рудницької як відомої в майбутньому громадсько-політичної діячки, публіцистки, письменниці, педагогині, однієї з перших феміністок на теренах Галичини, націоналістки, фундаторки українського жіночого руху, членкині УНДО, представниці українського народу на міжнародних конгресах, в основних рисах, сформувався в дитячі та юнацькі роки. Мілена народилася 1892 р. у м. Зборові на Тернопільщині, її батько – Іван Рудницький мав вищу юридичну освіту, мати була єврейського походження – Іда Шпігель, прийняла християнство (хрещене ім'я Ольга).

Австрійський період кінця ХІХ – початку ХХ ст., на який припали молоді роки Мілени, вплинув на формування світогляду з раннього віку, зокрема нерівноправне становище жінки в тогочасному суспільному житті, роль матері в сучасному світі тощо. Незважаючи на вкрай важке матеріальне становище після смерті батька у 1906 р., діти О. Рудницької все ж отримали можливість здобути вищу освіту, що було результатом значних зусиль і турбот матері. Під час навчання М. Рудницької на філософському факультеті Львівського університету(1910–1917 рр.) активізувалася боротьба галицьких русинів-українців за права української мови і культури. Для того, щоб продовжити навчання під час Першої світової війни, вона переїхала до Відня і закінчила навчання в 1917 р. М. Рудницька отримала диплом вчителя середньої школи.

Деякий час вона викладала на курсах вищої освіти у Львові. У період ЗУНР займалася журналістською діяльністю, зокрема в тижневику «Наша мета». У 1919 р. Мілена вперше написала про жіночі проблеми і почала регулярно публікувати свої статті в періодичній пресі. Відданість М. Рудницької болючим питанням жіночого руху, кінцевій меті національно-визвольної боротьби українців, складовою якої була гендерна тематика, по суті, стали дороговказом її діяльності до кінця життя.

РОЗДІЛ 2. ГРОМАДСЬКА І ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

2.1. У Галичині під польською владою

Ім'я М. Рудницької як авторитетної захисниці соціальних прав жіноцтва, громадської діячки на Західній Україні стало широко відомим в українському національному русі за часів польської окупаційної влади між двома світовими війнами після військово-політичної поразки ЗУНР. Загальновідома і визначна ідеологиня українського жіночого руху в міжвоєнний період, М. Рудницька в 1919 р. увійшла до складу управи «Союзу українок». Найбільша жіноча організація в Галичині під польською владою виникла 1917 р. у Львові, в умовах піднесення національно-визвольної боротьби на уламках Габсбурзької монархії активно розвивалася. На початку 1920-х рр. в організації нараховувалося понад 60 філій та ще декілька позаміських гуртків, понад 50 тис. осіб [21, с. 7]. М. Рудницька була головою цієї організації 11 років (з 1928 до 1939 рр.), за час її керівництва «Союз українок» чисельно збільшився, за деякими даними, до 100 тис. учасників, що понад 70 філій та позаміських гуртків, 1100 відділень [36, с. 54].

З метою активізації жіночого руху в тимчасовій столиці УНР м. Кам'янці-Подільському восени 1919 р. було створено Українську національну раду жінок [30, с. 150]. Представниці цієї організації, активною діячкою якої була М. Рудницька, брали участь у конгресі інтернаціональної Жіночої ради в норвезькому місті Осло 1920 р., до якої входили С. Русова, М. Грушевська, К. Малицька, З. Мірна-Хільчевська, Л. Старицька-Черняхівська. У Женеві того ж року «Союз українок» був представлений на з'їзді Міжнародного жіночого союзу, а у Відні восени 1921 р. – в роботі Ліги Миру і Свободи [30, с. 150]. Ця організація була учасником різних світових установ, метою якої було посилення впливу та її значення жінки в країні та в громадськості, у 1930 р. виступили проти пацифікації.

М. Рудницька була головою управи «Союзу українок» з 1928 р. до 1939 р. (див. Додаток Е) У 1937 р. вона стала на чолі «Міжнародного союзу українок» – організації, яка розглядала нагальні проблеми, пов'язані з безробіттям серед

жінок, та важкості поєднання сімейних обов'язків з кар'єрою. Окрім цього, особливу увагу приділялося ролі жінок у політичному та суспільно-культурному житті. Метою моєї роботи було висвітлення цих аспектів та пошук шляхів вирішення виникаючих проблем. Крім того, деякий час М. Рудницька головувала в жіночій організації «Дружина Княгині Ольги», створення якої виявлялось у потребі заснування чисто політичної жіночої організації, яка має політичний характер і фактично функціонує як політична партія, з більш широкими можливостями та завданнями, ніж звичайна громадська організація. Також угруповання мало безпосередній вплив на національну політику.

Активну участь у жіночому русі М. Рудницька успішно поєднувала з партійно-політичною діяльністю. Вона в 1925 р. увійшла до складу Українського національно-демократичного об'єднання (далі – УНДО) – центристської партії національно-демократичного спрямування, що мало на меті боротьбу парламентським, легальним шляхом за українську державність. М. Рудницька вийшла на провідні позиції в партії, в 1928 рр. була послом від УНДО до польського парламенту, де виконувала роботу щодо закордонних та освітніх питань [36, с. 54].

Як вже згадувалося вище, інтерес М. Рудницької до політичної роботи з повною силою проявився ще під час Листопадового зриву 1918 р., коли Мілена не сиділа осторонь громадського життя, а брала активну участь у зміцненні впливу жінки у суспільстві. У цілому в Польщі протягом міжвоєнного періоду проводилися вибори в 1922, 1928, 1930, 1935 та 1938 рр. За свідченнями дослідників, у польському сеймі і сенаті між двома світовими війнами працювало близько 50 жінок, і тільки двоє з них були українками – М. Рудницька у сеймі та О. Кисилевська – у сенаті Другої Речі Посполитої. Це демонструвало відносно невисокий рівень впливу українського жіноцтва Східної Галичини на суспільно-політичну сферу, що перебувала під владою поляків [30, с. 150].

М. Рудницька активно публікувалася в україномовній періодиці Галичини. Так, у статті, яку вона опублікувала у львівському часописі «Наша мета» в 1919 р., уже після падіння ЗУНР, авторка писала про вагому роль жінки в тогочасному

громадському житті краю, про необхідність консолідації жіноцтва задля створення окремої самостійної організації [33, с. 324]. Тож громадське життя М. Рудницької було тісно пов'язаним з роботою організації «Союз українок», де вона, як відомо, стала головою з 1928 р. [42, с. 179]. У збірнику «Мілена Рудницька. Статті. Спогади. Документи» [1, с. 148], що був виданий за сприянням «Союзу українок Америки», дослідниця українського жіночого руху Марта Богачевська-Хом'як так писала про Мілену: «... Вона не є типовою жінкою міжвоєнного періоду, але вирізняється видатною особистістю, має високий рівень освіти, працююча, має чіткий розум, володіє вражаючим ораторським талантом. Мілена вірить у жіночу справу та переконана, що ключем до досягнення гендерної рівності є наполеглива праця жінок» [36, с. 56].

М. Рудницька вражала своєю любов'ю до рідного краю, до роботи, яку вона здійснювала задля розвитку української національної ідеї, жіночого руху, ставила інтереси рідної нації найвище за все [33, с. 325]. Як активна поборниця прав жіноцтва, вона стверджувала, що «жінки поміж своєї приналежності до партії не приєднувались до партійної боротьби та поєдинків. Вони не мали тієї стійкої партійної дисципліни, щоб попрямувати наперекір зі своєю совістю та серцем. Ці жінки прямували туди, куди підказував їм розум та інтерес української нації ...» [21, с. 7]. М. Рудницька була ініціативною в суспільно-політичному житті Галичини, починаючи від свого навчання у Відні під час світової війни, що тоді гостро проявилось в її бажанні відстоювати інтереси жіноцтва, служити українському народу [55, с. 293]. Такому вибору Мілена була вірною до кінця свого життя.

М. Рудницька брала активну участь у житті УНДО до середини 1930-х рр., коли партія пішла на угоду з польською владою, відому в історії як «нормалізація» польсько-українських стосунків, суть якої полягає у встановленні позитивних, конструктивних і добросусідських відносин між Польщею та Україною. Це означає зниження напруги, вирішення спірних питань і побудову взаємовигідних зв'язків у політичній, економічній, соціальній та культурній сферах.

У відповідь М. Рудницька на знак протесту проти угодовської політики демонстративно вийшла з цієї партії [42, с. 177, 178]. Вона попри спроби тодішнього керівництва УНДО до тактичної співпраці з поляками, що мала на меті зберегти українство в умовах тотального сталінського погрому на радянській Україні та урядового тиску проти національного руху під польською владою, принципово не вбачала в цьому будь-якого сенсу і перспектив. Адже Західна Україна до цього часу потерпала від польської окупації, що проявлялося, зокрема, в національному і соціальному гнобленні українського населення [21, с. 7].

Доволі ефективними були контакти М. Рудницької в 1930-х рр. з представниками Організації українських націоналістів (далі – ОУН), що виникла в 1929 р. і передбачала боротьбу радикальними методами проти носіїв «советофільства», прокомуністичних елементів і польської влади на Західній Україні. Під час урядової «пацифікації» в Галичині другої половини 1930 р., що полягала в каральній акції влади проти українців у відповідь на масові акції саботажу новоствореної ОУН щодо польських окупаційних установ і приватних маєтків, М. Рудницька як депутат сейму, членкиня УНДО, голова «Союзу українок» виступила з рішучим протестом [52, с. 90]. Вона стала на захист української нації, її демократичних прав і свобод, причому не лише в Польщі, але й на міжнародній арені. Незважаючи на розбіжності в тактиці (М. Рудницька послідовно виступала за парламентські, ненасильницькі методи боротьби проти окупаційної влади, тоді як оунівці були радикальними націоналістами), члени ОУН і М. Рудницька займалися активним налагодженням співробітництва з рядом інших організацій, комітетів, товариств у різних європейських країнах, де була українська національна меншина [50, с. 87].

Наприклад, до 1938 р., незважаючи на ідеологічні розбіжності, «Союз українок» та ОУН насправді співпрацювали, коли ставалося питання про національно-визвольну боротьбу українського народу. Вони разом протистояли репресивній пацифікації, яку здійснювала польська влада проти українського

населення на території Галичини у 1930–1931 рр. Також вони гостро протестували проти організованого Голодомору 1932–1933 рр. в УРСР.

У справі антиголодової кампанії ОУН та М. Рудницька використовували зустрічі Рятункових комітетів у Женеві з представниками різних країн як ще один спосіб комунікації. На цих засіданнях М. Рудницька виступала як представниця Українського громадського комітету рятунку.

Не підтримуючи радикальних методів боротьби інтегральних націоналістів, М. Рудницька з прихильністю ставилася до діяльності ОУН. Вона особисто знала ідеолога українського націоналізму, засновника і голову проводу ОУН, українського державного, політичного і військового діяча Євгена Коновальця. У листі до видатного українського журналіста, науковця та громадського діяча ОУН Є. Онацького від 1 лютого 1933 р. Є. Коновалець писав, що М. Рудницька з усіх «ундівців» є найближчою до «нас», оунівців, а також ті, хто намагаються знайти в націоналізмі відображення фашизму або нацизму, роблять помилку. [33, с. 249].

Ареною зовнішньополітичних зацікавлень оунівців та М. Рудницької, тоді ще членкині УНДО, на початку 1930-х рр. була Великобританія. Об'єднавши свої зусилля в пошуках міжнародної підтримки в українському питанні, вони прагнули створити позитивне відношення британської громади до проблематики національного розвитку, визволення західних українців з-під польської влади. За допомогою преси М. Рудницька разом із ОУН, висвітлювали важливі питання у впливовому часописі «Manchester Guardian» про ситуацію на Західній Україні під владою Польщі. До того ж журналіст цього видання Ф.А. Войтг писав про політику «пацифікації» в Галичині, засудивши її після того, як відвідав її в 1930 р.

У 1928–1934 рр. М. Рудницька була представницею від УНДО в Лізі націй (див. Додаток Є) – міжнародній міждержавній організації, що мала на меті розвиток співробітництва, досягнення миру і безпеки між народами. У Женеві, де відбувалися засідання Ліги націй, діячка виголосила в 1931 р. промову про політику «пацифікації», яку проводила тоді польська окупаційна влада з метою

звернути увагу світової спільноти на насильницькі щодо невинного українського населення дії поляків на Західній Україні.

Вона прагнула здобути підтримку в європейських країнах, відвідавши майже всі столиці Європи, де однією з перших виступала з промовами, розповідала правду про сталінські репресії та Голодомор 1932–1933 рр. на Великій Україні, про антиукраїнську асиміляційну і колонізаційну політику польської влади на західноукраїнських землях.

Водночас М. Рудницька була представницею від Української національної ради, метою якої було об'єднання всіх індивідуальних потужностей з метою відродження незалежної Української держави з демократичним управлінням [21, с. 10]. Будучи послом від УНДО в польському парламенті, М. Рудницька розповідала світові не лише про сумний стан українства під чужоземною владою, більшовицький тоталітаризм, але й про український жіночий рух [8, с. 10]. Американське видавництво «Свобода» в 1958 р. опублікувало збірку «Боротьба за правду про великий голод», де містилися виступи, інтерв'ю, промови М. Рудницької (усього – понад десяти) [55, с. 293] упродовж 1930-х рр., в яких висвітлювалася правда про сталінський тоталітарний режим, що призвів до загибелі мільйонів невинних жертв. Вона доносила світові інформацію про геноцид української нації, що здійснювався державними режимами, до складу яких входили етнічні українські землі [55, с. 293].

М. Рудницька брала участь у діяльності Рахункових комітетів у Женеві з представниками різних країн, де виступала як членкиня Українського громадського комітету рятунку України (УГКРУ) [50, с. 90]. Започаткування нової громадської організації, стимулювало надію на організацію широкомасштабної міжнародної допомоги українським громадянам, що постраждали від голоду. Основною метою цієї організації було поширення світового сприйняття щодо масового голоду на українських теренах під час існування Радянського Союзу, а також організація значної допомоги голодуючим. Здійснювалася просвітницька та організаційна діяльність: листування з міжнародними організаціями, створено комітети допомоги

українським селянам, звертання листами до визначних світових політичних діячів, проведення міжнародних конференцій та зустрічей. Сама Мілена активно організовувала допомогу тим, хто потребував її.

М. Рудницька у своїй політичній діяльності надавала важливої ваги відстоюванню прав українців на освіту рідною мовою, що було ключовим чинником національного самоусвідомлення, особливо молодого покоління. Мілена підкорила парламентарів своїм хистом, талантом ораторського мистецтва, гострим розумом, у своїх промовах вона наводила беззастережні факти утисків місцевого українського населення, критикувала польську окупаційну владу за різкі обмеження щодо можливості освіти рідною мовою [49, с. 3]. Однією з таких акцій діячки був у січні 1932 р. проєкт нормативного акту про приватні школи, який вона в лютому 1932 р. піддала критиці та стверджувала про запровадження системи на кшталт поліцейського органу [51, с. 444].

М. Рудницька була головою «Союзу українок» упродовж 1928–1939 рр. Під час її головування в організації членкині прагнули до того, щоб вона охоплювала інтереси жіноцтва різного віку та статусу. Під час головування в «Союзі українок» М. Рудницької організація перетворилася на впливову силу в громадському житті [42, с. 177]. У статті «Будьмо єдині» 1936 р., коли «Союз українок» перебував на піку своєї діяльності, писалося щодо підтримки ідеї «поділу» Союзу між різними національними організаціями (включаючи просвітні, фахові, економічні, антиалкогольні тощо), а також про передбачувану, але віддалену майбутню «спеціалізацію» жіночих організацій та їх об'єднання на принципах федерації у «Союз жіночих організацій» [36, с. 54].

Офіційним друкованим виданням «Союзу українок» був часопис «Жіночий вісник» у Львові [42, с. 177], початок виходу якого відбувся в 1922 р. Головним редактором часопису в 1922 р. була М. Рудницька. Друкований орган був розміщений в одному приміщенні з редакцією «Громадського вісника» та «Діла». Видання містило тези про згуртування українського жіночого руху на «безпартійній» основі, лише національні засади інтеграції жіноцтва [55, с. 293]. У часописі регулярно подавалися дані про жіночий рух в інших державах,

зокрема в рубриці «З міжнародного жіночого руху». Однак через фінансові проблеми, часопис існував досить короткий час, у 1920-х рр. припинив свою діяльність, навіть без власного друкованого органу «Союз українок» інформував про свою роботу на сторінках видань «Жіноча доля», «Нова хата» [42, с. 177].

Як стверджує дослідниця Н. Жулканич, це була організація, що йшла до цілковитої позиції українського жіночого руху. Вона прагнула захищати інтереси української нації на міжнародній арені (див. Додаток Ж), була представником від УНДО у Лізі націй в 1931 р. (див. Додаток И), а вже у 1933 р. винесла проблему голодомору на обговорення (див. Додаток З). Виступ М. Рудницької отримав позитивні відгуки серед прогресивної європейської громадськості й дав поштовх до політичного запрошення її до Великої Британії з метою повідомити світові про гноблення українців у Галичині під польською окупаційною владою [33, с. 249]. М. Рудницькій пощастило виступити з промовою в Палаті громад парламенту Великобританії і у Королівському інституті закордонних справ у Лондоні. Вона стверджувала, що українців вважають меншинами без захисника, тобто що немає нікого, хто міг би представляти і захищати їх перед світом [42, с. 178].

Отже, ідеологічними принципами українського жіночого руху в міжвоєнний період, одним із лідерів якого була М. Рудницька, був націоналізм поряд з ідеєю рівноправності жінки в суспільстві [36, с. 54]. Центром діяльності жіночих організацій у Галичині став Львів, де із «Союзом українок» співпрацювали «Міжнародна жіноча ліга миру і свободи», «Міжнародний союз суффражисток» та ін. У 1937 р. у Львові було створено «Всесвітній союз українок», який розглядав нагальні проблеми, пов'язані з жіноцтвом, проблеми в галузі освіти [35, с. 126].

М. Рудницька брала активну участь у співпраці жіночих організацій, будучи головою «Союзу українок». В основу українського жіночого руху лягло твердження: жінки-українки однаково з чоловіками відповідальні за сучасне і майбутнє Української держави. Водночас існувало переконання про те, що жінки мають більш активно виконувати суспільні функції поза межами родини і сім'ї,

що традиційно вважалось ключовим завданням для будь-якої жінки. Це було пов'язано з тим, що жінки народжують дітей та їм були характерні, на відміну від чоловіків, як вважалось, материнські особливості психіки [21, с. 9].

М. Рудницька виголосила промову під час відкриття Українського жіночого конгресу 1934 р. у Станіславові (сучасний Івано-Франківськ) [6]. Діячка, виступаючи на Конгресі, стверджувала, що на той момент в умовах відсутності української державності, «фізичного винищення народу за Збручем» [46, с. 31] відбувалася внутрішня розбіжність серед українців [5]. М. Рудницька, як й інші учасники Конгресу, спонукали до політичного об'єднання українців навколо захисту національних інтересів, щоб творити історію, а не бути її предметом [46, с. 32].

Польська окупаційна влада та інші українські громадсько-політичні діячі даремно прагнули викреслити М. Рудницьку з політичної арени, для цього навіть створювалися різноманітні жіночі організації в краї, на противагу «Союзу українок», «Всесвітнього союзу українок», «Міжнародної жіночої ліги миру і свободи», та ін. Польська влада чинила спротив, побоюючись поширення в суспільстві впливу М. Рудницької, що самовіддано стояла на захисті інтересів української нації, її переобранню до сейму в 1930-х рр. Тоді діячка взяла активну участь у формуванні в 1937 р. Контактного Комітету для того, щоб об'єднати націоналістичні українські партії навколо захисту прав українців під польською окупацією [21, с. 8].

«Союз українок» за час свого існування в міжвоєнний період був двічі заборонений за каденції М. Рудницької. Першого разу це трапилося 17 лютого 1929 р., звинувачення полягало в незаконному зборі допомоги Комітету допомоги політичних в'язнів. «Союзу українок» офіційно інкримінували нібито злочинну діяльність, що не відповідає напрямку роботи організації. Наступного разу Союз був заборонений 5 травня 1938 р., коли польська влада закрила приміщення головного відділення, причиною була участь у Контактному комітеті, тобто таємні зустрічі представників провідних політичних партій та організацій Галичини, які відбувалися з осені 1937 р. до 1939 р. у Львові, а метою

цих зустрічей було обговорення найважливіших суспільно-політичних питань, які стояли перед ними [36, с. 56].

Водночас було заборонено сільські гуртки товариства, видання часопису «Жінка» у Львові арештовано 72 керівника управи Союзу. Рішуча незгода українського суспільства змусила поляків на місцях вже восени 1930-х рр. послабити заборони. Репресивні заходи вплинули на згуртування жінок у нову організацію під назвою «Дружина княгині Ольги» 9 вересня 1939 р. у Львові. Організаторками і членкинями новоствореної «Дружини» були, поряд з М. Рудницькою, К. Малицька, О. Шепарович, Є. Тишинська, М. Метельська [35, с. 126]. Нове політичне товариство отримало схвалення від самого митрополита ГКЦ А. Шептицького [36, с. 58].

Заснування «Дружини княгині Ольги» було зумовлено заборонами «Союзу українок», та все ж поява цього товариства спричинена й тим, що визрівала потреба цілковитої політичної організації, що об'єднало б жіноцтво [36, с.58]. Разом з УНДО, УСДП та Фронтом національної єдності «Дружина» створила виборчий комітет на виборах до Львівської ради у 1939 р., який налічував у собі 50 представників. Серед членів комітету були, від «Дружини княгині Ольги» – А. Капустієва, К. Малицька, М. Рудницька, О. Ціпановська, О. Шепарович, від УНДО – Є. Макарушка, від жіночих релігійних організацій – С. Фіголь, а також О. Гординська, М. Рудницька та інші.

Таким чином, український жіночий рух на Західній Україні міжвоєнного періоду здолав на своєму шляху численні труднощі, попри всі заборони польської влади, вистояв і став організованим рухом із чіткою внутрішньою структурою та ідеологією. Після докладного аналізу громадсько-політичного життя М. Рудницької та її поглядів на фемінізм, можна дійти висновку, що вона висловлювала бажання досягти гендерної рівності та висувала ідеї гендерної політики. Заохочуючи жінок бути самими собою та розуміти свою унікальність та відмінність від чоловіків, вона також мотивувала практичне втілення цих ідей.

2.2 В еміграції (1939–1976 рр.)

М. Рудницька, вже після першого захоплення влади в Західній Україні більшовицьким урядом у вересні 1939 р., невдовзі після початку Другої світової війни, щоб не зазнати репресій, переховувалася за кордоном. Вона почала проживати спочатку в Кракові, згодом – у Берліні та Празі. Після закінчення війни проживала у Швейцарії. Саме там створила Український допомоговий комітет, який займався допомогою сім'ям, які постраждали внаслідок окупації Червоною армією в Чехословаччині, та переправити їх на Захід [21, с. 9]. Дослідниця З. Нагачевська зазначає про 500 родин, врятованих Допомоговим Комітетом [55, с. 294]. Деякий час Мілена очолювала цей Комітет з 1945 р., допоки в 1950 р. не переїхала у США [21, с. 9].

Відновлення діяльності жіночих товариств на західноукраїнських землях, головним чином, розпочалося після закінчення Другої світової війни, проте вже в еміграції [33, с. 252]. Великі зусилля М. Рудницька докладала до поновлення роботи «Союзу українок» в еміграції. Втім, у такому бажанні Мілену ніхто не підтримував, як і українські жіночі товариства, так і міжнародні. Дещо схоже до того, як революційні наміри Н. Кобринської в гендерній проблематиці довгий час не сприймало консервативно настроєне жіноцтво Галичини [55, с. 294].

Як керівниця головного управління «Союзу українок», М. Рудницька після війни перебувала в еміграції в Австрії. М. Рудницька із А. Горохович, яка була колишньою секретаркою в Австрії в 1945 р., створила комітет для відновлення діяльності «Союзу українок» [33, с. 252]. Таким чином, поставивши перед собою мету: об'єднати українське жіноцтво та створити можливість для об'єднання такого ж руху в Австрії та Німеччині [33, с.252].

«Матірний Союз українок» як організація продовжила свою діяльність та публікувала видання, оригінальні документи. М. Рудницька очолила «Матірний Союз українок», разом з іншими прихильницями жіночого руху, які донедавна були учасницями такого ж руху на Галичині, створила його в 1959 р. у Нью-Йорку. Відбувалося обговорення щодо напрямків роботи нового товариства. Оскільки «Матірний Союз» розглядався як відновлення «Союзу українок» в

еміграції, організаторки вирішили продовжити основні напрямки роботи довоєнного періоду та зберегти особливості українського жіночого руху [48, с. 6]. Подальша діяльність передбачалась у консолідації із «Союзом українок Америки» та «Союзом українок» в Канаді та поновлення роботи «Всесвітнього союзу українок». Друкованим органом для «Матірнього Союзу» був «Інформаційний листок» [21, с. 9].

Тож після більшовицької окупації Західної України М. Рудницька переїхала до Кракова, згодом – до Берліна, ще пізніше – до Праги, де саме навчався її син, Іван Лисяк-Рудницький (Див. Додаток К). Там вона видала книгу «Західна Україна під большевиками». Крім того, М. Рудницька була однією з тих, хто заснував Українську національну раду та представляла вже її в еміграції, у Швейцарії [31].

Відновивши діяльність у післявоєнний період, Мілена поновила контакт із міжнародним Червоним Хрестом. Проте українська спільнота поза межами української етнічної території тоді вже не сприймала М. Рудницьку як громадсько-політичну діячку. Тож, коли вона перебувала у США, спроба відновити зв'язки з українським жіноцтвом, зокрема товариствами, а також робота із збиранням спогадів жертв Голодомору 1932–1933 рр. зазнали краху та були марними сподіваннями [48, с.6].

З 1950 року почала проживати у США, там жив і її син В. Лисяк-Рудницький. Там вона працює над тим, щоб довести світу правду про радянський уряд. Мілена навіть збрала докази про закатованих більшовиками українців, на той час збрала дані про 27 тис. жертв. До того ж М. Рудницька свого часу вдалася до залучення допомоги тим, хто постраждав внаслідок Голодомору, щоб викликати міжнародний резонанс та винести питання до засідання Ліги Націй [55, с. 293].

В Америці діячка працювала в газеті «Свобода» – це була одна з перших та найдавніших видань української діаспори у США. Згодом вона переїхала назад у Європу, де була протягом 1956–1960 рр. редакторкою в Мюнхені у «Радіо Свобода» [3].

У 1958 р. вийшло друге видання ґрунтовної праці М. Рудницької «Західна Україна під большевиками» [24]. Праця за короткий час стає популярною серед українців та іноземців. Внаслідок цього її брат, Михайло Рудницький, вимушений переховуватися від більшовицьких окупантів [48, с. 6].

Повернувшись у Європу, Мілена зневірюється у допомозі закордонних колег. Байдужість світової спільноти до проблем української нації, до політики Радянського Союзу, дали їй зрозуміти, що вона залишається наодинці та не в змозі протистояти цілій системі [55, с. 294]. Усе це спричинило зневіру та невдовзі М. Рудницька на знак протесту починає безстроково голодувати, що в подальшому обірвало її життя. Протягом двадцяти років останки жінки знаходились у Німеччині, в тому ж таки Мюнхені. За довгий час все ж силами керівниці відновленого 1991 р. «Союзу українок» Атени Пашко вдалося перепоховати її в Україні, на Львівському кладовищі (Див. Додаток Л). Це знаменувало собою видатну подію, що показала прагнення українців до збереження пам'яті про М. Рудницьку [55, с. 294].

Таким чином, коли в листопаді 1918 р. почалися події «Листопадового зриву», що по-іншому трактуються в історіографії як національно-демократична революція, Мілена не стояла осторонь. Вона виступила на боці українського уряду, проти польської влади, що була насильно встановлена в Галичині. Діячка брала участь у Конгресі Жіночої ради в м. Осло 1920 р., в Женеві, на з'їзді Міжнародного жіночого союзу, у Відні – Ліги Миру і Свободи. М. Рудницька була делегатом на конгресі як керівниця «Союзу українок», де представила доповідь «Національне життя та його мирне розв'язання». У 1928–1934 рр. М. Рудницька була представником Ліги націй у Женеві. Водночас була головою правління Союзу українок у 1928–1939 рр., президентом Міжнародного союзу українок та головою організації «Дружина княгині Ольги».

М. Рудницька стала послом Українського національно-демократичного об'єднання (УНДО) – найбільш впливової української політичної партії в польському парламенті. Вона розгорнула діяльність у рамках жіночого

товариства, що відіграло важливу роль у розвитку національної думки та українського жіночого руху. Після закінчення Другої світової війни почалося відродження діяльності М. Рудницької, що було перервано воєнними подіями, але вже у вимушеній еміграції. Перебуваючи в різний час у Мюнхені, Кракові, Берліні, Женеві, Нью-Йорку, вона ставила собі за мету об'єднати жіноцтво, ніколи не покидала думки про незалежну Українську державу. Померла в Мюнхені, перепохована в 1993 р. за сприянням «Союзу українок» та особисто її голови, Атени Пашко, в Україні, на Личаківському цвинтарі у Львові.

РОЗДІЛ 3. ВНЕСОК У РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ПУБЛІЦИСТИКИ

3.1 Праця в засобах масової інформації – у пресі й на радіо

М. Рудницька доклала багато зусиль для розвитку української публіцистики та літератури. Вона видавала політичні, культурологічні, феміністичні й освітні статті. Публікувалася Мілена не тільки в українській, але й у віденській пресі [21, с. 9]. Вклад М. Рудницької в жіночий рух важко переоцінити та все ж лише зусиллями родини, української діаспори та українських науковців, було зібрано в одній фундаментальній праці виступи, публікації, матеріали діячки [49, с. 115]. Варто також зазначити, що публіцистична діяльність Мілени не була предметом спеціального дослідження [47, с. 51].

Досвід написання статей у М. Рудницької був чималим. Першим таким був редакторський досвід у тижневику «Наша мета» у Львові з 1919 р. У 1920–1921 рр. вона працює в ще одному тижневику «Наш прапор» у Відні. Пізніше була редактором в журналі «Діло» з 1922–1935 рр. [21, с. 9]. Усі ці та інші видання зберегти до наших днів не вдалося, проте варто зазначити про вихід фундаментальної книги «Статті листи документи», упорядкованої М. Дядюк, М. Богачевською-Хом'як та Я. Пеленським. Матеріали збирала сама Мілена [47, с. 50].

М. Рудницька мала досвід роботи в жіночому конгресі, що відбувся, як відомо, у Станіславові 1934 р. Промова Мілени, яку вона тоді виголосила, була неоднозначно сприйнятою, проте конгрес в українській пресі був на перших шпальтах [38, с. 203, 204]. Сам виступ був надрукований і в «Жіночій долі», і в «Сучасному міжнародному положенні та завданні українського жіноцтва» [30, с. 153].

М. Рудницька тривалий час була редактором першого офіційного друкованого органу «Союзу українок», що видавався під назвою «Жіночий вісник» з 1922 р., у періодиці УНДП «Громадський вісник» та «Діло». У «Жіночому віснику» ствердно писалося про те, що консолідація жіноцтва відбувається, по суті, за національною приналежністю. У розділі «З

міжнародного жіночого руху» регулярно містилися дані про інтернаціональний жіночий рух [42, с. 177].

М. Рудницька, будучи головним редактором «Союзу українок», ініціювала та уможливила зосередження видання на проблемах жіноцтва та на сторінках видання обстоювала національні інтереси. Активно пропагувала українську національну ідею серед жінок [45, с. 143]. Вона разом із Оленою Федак-Шепарович займалася публікаціями в часописі «Жінка», що сприяли розвитку українського жіночого руху [50, с. 350]. У центральному органі преси «Союзу українок» займалася висвітленням участі жіноцтва, поширенням української національної ідеї тощо [14, с. 2]. Часопис містив статті про окремих видатних діячок, життя яких було прикладом для наслідування. Такі статті мали б допомагати розвіювати міфи про жіночу меншовартість [42, с.177].

Видання «Союзу українок» зазнало переслідувань з боку польської влади. Для прикладу, у статтях «Будьмо єдині», «Жінка та політика», «Напередодні жіночого з'їзду» [35, с. 4] М. Рудницька розкриває проблематику ролі жінки в українському суспільстві, вони були частково конфісковані (тобто не було деяких абзаців, що псувало зміст та головну ідею статті) [45, с. 143]. Проте Мілену та інших активних діячок жіночого руху не злякали переслідування з боку влади, а, навпаки, дедалі активніше проявляли бажання боротися з польською окупацією.

Зокрема, у статті «Жінка і політика» Мілена подає українських жінок як невіддільних від європейської спільноти, міжнародного жіночого руху [42, с. 177]. Стаття також містила інформацію про видатних жінок у світі, які стали успішними, незважаючи на тиск з боку чоловічої статі. Ця стаття стала праобразом для більшості жінок, змотивувала на продовження боротьби проти польської окупації [45, с. 143]. У своїх публікаціях авторка закликала до об'єднання української нації проти єдиного ворога – польської великодержавної влади, заради незалежності української держави [45, с. 143]. Чи не єдина стаття, в якій були заклики до консолідації, «Будьмо єдині». Ця стаття стала своєрідним зверненням до українців Галичини, щоб у найближчому майбутньому

побудувати незалежну державу, а допоможе в цьому об'єднання української нації [42, с. 177].

Двотижневик «Громадянка» істотно відрізнявся від інших видань, був більш радикальним та політично спрямованим. На той момент «Союз українок» припинив своє існування, і саме жіночу організацію «Дружина Княгині Ольги» пропагував цей часопис [45, с. 143]. «Громадянка» почала виходити з 1938 р. Українська жіноча преса, зважаючи на український національний характер, зазнавала безперервного тиску в умовах окупації. Усе це призводило до закриття друкованих органів та в потребі відкриття нових. Головною редакторкою часопису була М. Рудницька, відповідальною редакторкою – О. Федак-Шепарович [42, с. 179].

Після війни М. Рудницька працювала в газеті «Свобода» у США впродовж 1950–1958 рр., а також в українському редакційному колективі з однойменною назвою «Свобода» протягом 1956–1960 рр. в Німеччині (м. Мюнхен) [21, с. 9].

Загалом значення публіцистичної спадщини М. Рудницької, безумовно, є значущим та розкриває її особисті погляди: українське суспільство, де панує рівність. За допомогою праць авторки можна проаналізувати місце жінки в суспільстві, бачення гендеру в історичній ретроспективі [47, с. 51]. Стаття в часописі, про яку хотілося б окремо згадати – «Українська дійсність та завдання жінки» – була однією із фундаментальних праць, що підтверджує намагання діячки до рівності серед чоловіків та жінок, та все ж рівність не виступає метою, а лише засобом реалізації їх громадянських свобод [40, с. 144].

Не менш цікавою та важливою для дослідників є публікація «Націоналізм та фемінізм», де М. Рудницька акцентує увагу на існуванні, в її розумінні, двох світоглядних позицій у тогочасному суспільстві [21, с. 9]. Націоналістична течія передбачала політичну діяльність жінок, їх прагнення до розбудови Української самостійної держави. Друга – феміністична, фундаментом якої була віра у творчий потенціал кожної жінки. Мілена у своїй публіцистичній діяльності спробувала поєднати ці дві течії, оскільки віра виступала основою і в націоналізмі, і у фемінізмі [36, с.57]. Насамперед, цілісний націоналізм має

пріоритетом нерозривний зв'язок нації, його цілісність, ідентично до того, як фемінізм ставить у першість органічну цілісність жіноцтва та не відділяє її від національної приналежності [13, с. 2].

Публікації М. Рудницької відігравали важливу роль у проблематиці та формуванні українського жіночого руху в Галичині. Видані в різні роки та в різноманітних часописах, вони стали своєрідною рецензією на проблеми в соціальному, політичному, економічному та культурному житті українців Західної України [38, с. 202, 203]. Названі публікації можна розглядати як своєрідний прообраз поглядів усіх українських феміністок [47, с. 55].

М. Рудницька не тільки писала про суспільно важливі теми, але й була авторкою відгуків, виступала рецензентом на написані статті, що публікувалися в Галичині під польською владою. Для прикладу, стаття в часописі «Вісті» 1934 р. «Роль жінки у житті нації» [38, с. 202, 203], що, по суті, зводила суспільну роль жінки «ясно і без ніяких уже обиняків до гітлерівської рецепти жіночого питання» [36, с. 58], роздратовала Мілену. Вона була незадоволена тим, що в публікації знову вдаються до зображення жінки у суспільстві як берегині сім'ї та поборниці домашнього вогнища, а не як до повноцінної особистості, що здатна відстоювати права нації [47, с. 55]. У статті також йшлося про відокремлення двох ролей жінок, де одна була провідницею та серцем революційних подій, інша – мала бути матір'ю дітей та не виконувати інші суспільні функції [36, с. 58].

Статті М. Рудницької порушували проблематику жіноцтва та феміністичного руху не тільки в Галичині, але й загалом українського жіноцтва, включаючи ту частину, що перебувала на Наддніпрянській Україні [16, с. 2]. У цьому контексті хотілося б згадати такі статті, як «Трагічний конфлікт» [16], «Чи треба нам окремих жіночих організацій» 1919 р., «Новий етап жіночого руху» 1925 р., «У новій добі» 1926 р., а також публікації на піку політичної діяльності в 1930-х рр.: «Шум довкола жіночого конгресу» [20], «Союз українок», «Українська дійсність та завдання жінки» [17], «Як відроджується нація» 1934 р., «Матері і дочки», «Будьмо єдині», «Всеукраїнський національний конгрес», «Наші позиції» 1935 р. [3]. Це дало можливість авторці відтворити етапи

українського жіночого руху, його прорахунки та здобутки, у цілому вплинути на хід історії української нації, на суспільство та місце в ньому жінки [47, с. 52].

Цікавою була публікація «Новий тип жінки» про переконання, судження фізичних чоловічих та жіночих рис серед українського населення. Мілена наголошувала на тому, що через рух жіноцтва як складову національно-визвольної боротьби, здійснювався процес створення нової модерної жінки [41, с. 53].

Саме завдяки діяльності жінок, яких об'єднав феміністичний рух, жінка змогла вийти у світ, поза межі стереотипів, уможливив сепарацію економічну, політичну від чоловічої статі, зробив рівноцінною діячкою суспільно-політичного життя [47, с. 52]. Такі можливості зумовили зміни в суспільстві, у психіці жінок. Мілена називає риси модерної жінки, такі як незалежність, активність, розсудливість, цілеспрямованість, особисте волевиявлення, нонконформізм [41, с. 53]. Авторка не обмежувалася міркуваннями про зміни у суспільстві про жіночність, але й описала ознаки нового типу чоловіка. Вона також зазначала, що такий чоловік – розумний, разом з тим чуйний, не вимагає жіночої наївності [55, с.293, 294], а сприймає жінку як повноцінну самостійну особистість.

За допомогою слова М. Рудницька стояла на захисті жіноцтва і на радянській Україні. Бачення М. Рудницької можна описати наступною її цитатою зі статті «Боротьба з більшовизмом» 1936 р.: «комунізм був ще ненависніший галицьким жінкам за західний фашизм ...», бо галицькі українці уподібнювали «комунізм з росією, що робила його двічі проклятим» [47, с. 57]. М. Рудницька залишила по собі величезну спадщину: численні публікації, виступи на жіночих конгресах, у польському сеймі на різноманітну тематику, причому як в Україні, так і за кордоном [55, с. 294].

Аналізуючи доробок М. Рудницької, доречно зазначити, що авторка чітко розуміла всі проблеми українського жіноцтва, визначила скерованість жіночого руху, боролася за права жінок, стояла на захисті української нації та розуміла перетворення, що відбувалися з обох сторін окупаційної політики (польської та

радянської) [47, с. 57]. Зважаючи на велику кількість праць видатної діячки та домінування упродовж десятиліть компартійно-тоталітарної системи, її публікації стали об'єктом аналізу лише наприкінці 90-х рр. ХХ ст., уже після проголошення політичної незалежності України.

3.2 Написання і видання книг

Після окупації Західної України більшовиками в 1939 р. М. Рудницька, як відомо, переїжджає до Польщі, згодом – до Берліна та Праги. Тоді ж М. Рудницька починає активно займатися написанням та виданням книг. Одна з її значущих праць є книга «Західня Україна под большевиками» [24] (див. Додаток М), що була остаточно дописана і видана аж у 1958 р. в США (м. Нью-Йорк). М. Рудницька була змушена допрацювати і видати книгу в еміграції [34]. Як зазначає сама Мілена, книгу вдалось видати після 17 років після її написання [24]. Зібрані матеріали містять факти про насильницькі дії, переслідування комуністів, насадження політики соціалізму у відвертому гнобленні українського народу. Книга має вигляд зібраних статей, інтерв'ю, протокольні записи тощо [21, с. 9]. Спогади очевидців, отримані дані на сторінках цієї книги, свідчать і доказово подають злочини радянської влади. Приміром, розділ «Вороги народу» містить дані про політику, яку проводили комуністи, доказову базу містять підрозділи «В сітях НКВД», «15 мільйонів за дроматами й тюремними мурами», «47 допитів Матері Ігумені» [24] та ін. Про злочини більшовицького режиму можна прочитати наступне: «Розкрито могили й викопано 82 трупів. Тіла здебільшого покалічені...» [24]. Це була лише мала частина того, про що йдеться в цій книзі. Безсумнівно, праця «Західня Україна под большевиками» є дуже важливою у вивченні історії України, а також самої біографії М. Рудницької.

Унікальним джерелом про злочини, які здійснював більшовицький режим, є праця «Боротьба за правду про Великий Голод» [37, с. 123]. Дані, що описуються у книзі, є беззаперечним доказом геноциду української нації. Важливість праці також полягає в тому, що М. Рудницька була сучасницею подій

Голодомору 1932–1933 р. Унікальні також твердження про реакцію світової спільноти про їхні дії, про що відверто писала авторка. Вона була однією з перших, хто на широкий загальний розповів правду про Голодомор [1, с. 148]. Мілена писала: «Щойно вістка про самогубство Скрипника стала для усіх доказом, що за Збручем твориться щось несамолюбиве...» [1, с. 148].

Ще однією визначною працею Мілени є «Двадцять років польської сваволі в Західній Україні» [21, с. 9], в якій авторка неодноразово висвітлювала злочини польської влади. Польський режим утискав права українців, про що свідчила, зокрема, урядова політика пацифікації (умиротворення) в 1930 р. Придушення національних виступів, асиміляція, обмеження громадянських прав та свобод – усе це були невід’ємні атрибути сталінського наступу проти українства на початку 1930-х рр. М. Рудницька писала, що «йде боротьба за правду про великий голод» [1, с. 148].

Під час того, як із заслання повернувся Йосиф Сліпий, Мілена була однією з перших, хто привітав митрополита УГКЦ з поверненням. Вона видала книгу «Невидимі стигмати», що є працею про життя і діяльність Йосифа Сліпого (див. додаток Н). «Невидимі стигмати» – це винятковий творчий доробок, що не має аналогів серед українських дослідників [21, с. 9]. Опублікована праця в 1971 р. (Рим-Мюнхен-Філадельфія), безперечно, є цінним виданням про голову УГКЦ. Видана за сприянням видавничої комісії при Крайовому Товаристві за Патріархальній Устрій Української католицької Церкви [25], книга розкривала злочини більшовиків проти духовності та церковного життя, про те, як Йосиф перебував у засланні. Розділ «За українську церкву! За її права і славу!» [25] містить інформацію про українську церкву, її історію, все це описується крізь призму життя та духовної діяльності Йосифа Сліпого (див. додаток О). Праця налічує документи з історії української церкви. «Невидимі стигмати» неодмінно є зразком цілісної, комплексної книги про українську церкву та життєпис митрополита Йосифа Сліпого.

Мілена була авторкою праці «Дон Боско. Людина. Педагог. Святий» [21, с. 9]. Книга була видана в 1963 р. в Римі (див. додаток П). У ній розповідається про

Дона Боско – італійського священика, святого Католицької церкви, педагога [23, с. 193]. Окрім історії про церкву та життєпису Дона Боско, книга охоплює висновки про педагогічну діяльність священника та виховання молоді. Мілена ставила у приклад багатьом вихователям та педагогам Д. Боско, наголошуючи на тому, що він мав природжений педагогічний талант. Теорія виховання, засоби та методи, головним чином, розкриваються в розділі «Робіть так, як Дон Боско» [23, с. 193] (див. додаток Р). Тож можна прийти до висновків, що Мілена неперевірено та якісно досліджувала біографістику, про що свідчать її видані праці.

Книга М. Рудницької «З минулого роду Рудницьких» [21, с. 9] подає родовід родини. У виданні розповідається про батьків як по маминій лінії, так і по батьківській. Цікавими є сторінки, на яких авторка описує знайомство батьків, умови, в яких їм все-таки вдалося створити сім'ю. Адже на той момент її батьку було 22, а матері 16. Походила матір Рудницької з єврейської сім'ї, Іда Шпігель, що теж ускладнювало життя молодій парі. Ця праця є важливою при вивченні біографістики Рудницьких: факти, що містяться у книзі, становлять великий досвід від покоління до покоління. Творчий доробок письменниці є доволі значним та видавався в різних країнах, зокрема в США, Італії, Німеччині [21, с. 9].

Таким чином, М. Рудницька зробила великий внесок у розвиток української журналістики та літератури. Вона публікувала статті про політику, культуру, права жінок та усіх українців на гідну освіту рідною мовою. Мілена друкувалася не лише на етнічних українських землях, а й у міжнародній пресі. М. Рудницька мала великий досвід написання і публікації статей у періодичній пресі. Першим таким досвідом була нетривала праця в редакції тижневика «Наша мета» у Львові 1919 р. М. Рудницька, як головний редактор «Союзу українок» дала можливість виданню зосередити увагу на жіночій тематиці, відстоювати національні інтереси на сторінках часопису. М. Рудницька співпрацювала в 1920–1930-х рр. в редакціях періодичних видань у Галичині: партійних – «Громадський вісник», «Діло», жіночих – «Жіночий вісник»,

«Жінка» та ін., була головною редакторкою часопису «Громадянка». Після війни вона працювала в газеті «Свобода» у Штатах упродовж 1950–1958 рр., в українському редакційному колективі «Свобода» протягом 1956–1960 рр. у Німеччині. Перебуваючи в еміграції, Мілена почала активно писати та видавати книги. «Західна Україна під більшовиками» – цінне видання, що було завершено і видано у США в 1958 р. М. Рудницька є авторкою книг: «Боротьба за правду про Великий Голод», «Двадцять років польської сваволі в Західній Україні», «Невидимі стигмати» про Йосифа Сліпого», «Дон Боско. Людина. Педагог. Святий» (одне з останніх книжкових видань, видане в 1963 р. у Римі), «З минулого роду Рудницьких».

РОЗДІЛ 4. МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛІВ У ШКОЛІ

Мілена Рудницька – громадська, політична діячка, феміністка, одна із зачинательок українського жіночого руху, письменниця, журналістка, педагог, представляла українську націю на міжнародних конгресах, з'їздах, голова «Союзу українок», організації «Дружина княгині Ольги», співзасновниця УНДО, заступниця голови Громадського комітету рятунку України [32] тощо. Однак пересічним українцям маловідома постать цієї видатної діячки. На сьогодні дуже часто на уроках історії постаті, що вивчаються, закріплюються в пам'яті учнів як далекі від реальності та часто їх портрет є упередженим та не цікавим [53, с. 132]. Тож виникає потреба глибше вивчати біографічний матеріал у школі, познайомити учнів з М. Рудницькою, новаторкою свого часу. Сьогодні, на жаль, нівелюється вивчення біографістики, часом вона подається крізь призму політичної історії та не викликає інтерес в учнів.

Сутність курсів з історії України, всесвітньої історії та інтегрованих курсів має бути комплексною, формувати розуміння причинно-наслідкових зв'язків, не розриваючи з реальністю та з конкретними історичними постатями. Адже історія – це не лише політичний аспект, але й життя кожної людини, що її творила, життєпис кожної особистості в певних умовах, під впливом політичних, економічних, природних, соціологічних факторів, які й генерують стиль життя у визначену епоху та в тій чи іншій частині світу [53, с. 7]. Саме життя людини, її спосіб життя, напрацювання, досягнення, мають виступати фундаментом при вивченні тем з історії, побудові уроку вчителем та роботі з текстом підручника [53, с. 128].

Критично важливо аналізувати життєвий шлях історичних діячів у контексті компетентнісного підходу. Зокрема, в навчальному процесі слід формувати розвиток аксіологічної компетентності [54, с. 62]. Аксіологічна компетентність передбачає, що учень вчиться аналізувати постать, дає оцінку її діям, розуміє цінності людини, аналізує життя окремої людини з історичною епохою, в якій вона проживала та тримала зв'язок із сучасністю [54, с. 78]. На

прикладі М. Рудницької, вивчення історичної постаті також передбачається розвиток інформаційної компетентності, мовленнєвої, формування в учнів критичного мислення.

Вивчення життєпису діячки можна запропонувати учням 10 класу під час розгляду теми з історії України «Західноукраїнські землі у міжвоєнний період», розглянувши з учнями деякі аспекти біографії М. Рудницької. Більш детально аналізувати постать діячки доцільно, вивчаючи тему «Українські землі у складі Польщі» [44, с. 13], приміром, діяльність УНДО, адже Мілена була співзасновницею та послом від Українського національно-демократичного об'єднання [49, с. 3]. Варто також згадати М. Рудницьку, розглядаючи проведення політики «пацифікації», запровадженої в 1930 р., про що Мілена неодноразово писала у своїх працях. Доречним буде надати учням історичні джерела («Двадцять років польської сваволі в Західній Україні»), виписки зі статей та книг діячки, де вона описувала політику польського уряду [21, с. 9].

Про діяльність М. Рудницької доцільно сказати і під час розгляду напрямів роботи ОУН, Євгена Коновальця, оскільки вона тісно співпрацювала з ОУН та Є. Коновальцем [33, с. 249]. Під час вивчення теми «Розвиток освіти і культури міжвоєнного періоду на західноукраїнських землях» можна подати учням цікаву інформацію про педагогічний досвід Мілени, її вклад у розбудову освіти, як вона стала захисницею української освіти. Мова може йти про творення «Союзу українок», налагодження культурно-просвітницької діяльності в Галичині, представлення українців на міжнародній арені, боротьбу за права жінок між двома світовими війнами. Доцільно розповісти учням про жіночий рух, бачення гендеру в працях М. Рудницької, особливості фемінізму [40, с. 144]. Журналістський і письменницький досвід діячки відіграв значну роль у формуванні української національної ідеї, всупереч забороні видань, переслідуванню та ін. [4].

Не завадило б розглянути постать М. Рудницької у процесі вивчення розділу з історії України в 10 класі «Утвердження комуністичного тоталітарного режиму». У ході висвітлення таких тем, як «Суцільна колективізація сільського

господарства», можна інформувати учнів, що М. Рудницька у своїх працях писала про жахіття більшовицького тоталітарного режиму в той час, коли європейська громадськість нерідко мовчала. М. Рудницька була однією з перших, хто розповів світу про Голодомор 1932–1933 рр. в Україні [7, с. 7]. Вона представляла Україну на міжнародних конгресах, була заступницею голови Українського громадського комітету порятунку України [55, с. 293], всіляко намагалася допомогти голодуючим на радянській Україні. Про М. Рудницьку можна згадати також у контексті вивчення теми з історії України «Масові репресії більшовицького тоталітарного режиму» в 10 класі.

Щодо вивчення тем 11 класу ЗЗСО – «Початок Другої світової війни», «Україна в роки Другої світової війни», «Окупація Червоною Армією Західної України» – М. Рудницька, будучи в еміграції, змогла видати книги, в яких на основі власних спогадів і вражень описувала німецьку окупацію, прихід більшовиків на Західну Україну. Варто наголосити, зокрема, на такій праці, як «Західня Україна под большевиками» [24], виданій у Нью-Йорку, що давала доказову базу про дії окупаційної радянської влади. У своїх статтях вона неодноразово згадувала про політику, здійснювану більшовиками на території Західної України.

Водночас напрацювання М. Рудницької, насамперед книга про Йосифа Сліпого «Невидимі стигмати» [25], буде актуальною під час розгляду тем про історію української церкви, біографічний і джерельний матеріал дасть змогу краще зрозуміти релігійну тематику.

Постать М. Рудницької доцільно вивчати на уроках з всесвітньої історії під час розгляду тем: «Держави Центрально-Східної Європи. Польща», «Повсякденне життя та культура в міжвоєнний період», це відповідно 10 та 11 класи.

Життя і практичну діяльність М. Рудницької, як і взагалі історичні постаті, слід вивчати на всіх типах уроків. Найчастіше таким типом є комбінований із застосуванням різноманітних інтерактивних методів. Не менш вдалим під час вивчення постаті М. Рудницької буде тип уроку застосування знань, умінь та

навичок, для прикладу, під час проведення лабораторно-практичної роботи. Сутнісними ознаками такого виду роботи на уроці історії є вагома частка самостійності під час виконання завдань, менше, ніж зазвичай. При цьому вчитель може коригувати роботу учнів у ході їх самостійної діяльності, допомагати та створювати умови для якісної кооперації між вчителем та учнем або між учнями (поділ самостійного завдання на кожную групу) [28, с. 74].

Лабораторно-практична робота при вивченні діяльності М. Рудницької є значущою в ході проведення уроків з історії України та всесвітньої історії 10–11-х класів. Причому тематика практичних занять, як і факультативів, може бути різною. «Досягнення жінок у міжвоєнний період», «Розвиток освіти та культури міжвоєнного періоду», «Голодомор 1932–1933 – геноцид української нації», «Жінки, що змінили хід історії», «Червоний вересень, політика більшовиків», «Стан населення під час Другої світової», «Становище суспільства після закінчення війни» тощо. Розвивати вміння критичного мислення, навички роботи з працями М. Рудницької, із публіцистикою тогочасних журналів, редактором яких була М. Рудницька, вміння аналізувати біографістику та ін. Використовуючи при цьому, виписки із книг М. Рудницької, часописів, видань, збірок документів, промов, з якими видатна діячка виступала на міжнародних конгресах тощо.

Охарактеризувати персоналію М. Рудницької на звичайному уроці можна із застосуванням інтерактивного методу «гекса» [39, с. 156]. Для цього потрібно клас поділити на групи. Надати учням роздатковий матеріал (фото М. Рудницької). Кожна група має свою гексу і таким чином утворити шестикутник (поділ на 6 груп). Напрями гексів – кожної із сторін шестикутника: освіта, професійне життя тощо [39, с. 156]. Наприклад, про М. Рудницьку: перша гекса – дитячі роки, друга – освіта, третя – участь у жіночому русі, фемінізм політичне життя, четверта – професійна діяльність, п'ята – видавнича діяльність, шоста – в еміграції. Після цього групи представляють свої напрацювання, як результат – формується мозаїка з життєпису історичної постаті. Іншим чином можна сформулювати тематику гексів, приміром, по хронологічній послідовності [39,

с.156] біографії М. Рудницької пов'язуючи із різними історичними періодами. Перша гекса – діяльність до Першої світової війни, друга – під час Першої світової війни, третя – діяльність у міжвоєнний період, четверта – під час Другої світової війни, п'ята – в еміграції, шоста – вшанування пам'яті. Тоді отримуємо цілісну характеристику Мілени Рудницької.

Такий метод дає можливість простежити відмінність у професійній діяльності, вплив історичного періоду, зростання та суспільні зміни, що впливали на її життя. Іншим застосуванням методу «гекси» буде – обрати певну проблематику та пов'язати з біографією Рудницької. Наприклад, тема «Розвиток українського жіночого руху та роль у ньому Рудницької», «Окупаційна політика польської влади, боротьба М. Рудницької за права українців», «Голодомор 1932-1933 (виступ на конгресі, комітет з рятунку України)» та багато інших. Гекси будуть спрямовані на такі напрямки: причини, передумови, ключові дати, рушійні сили, діячі та наслідки [39, с. 156].

Таким чином можна отримати опис події, з причинно-наслідковими зв'язками та з характеристикою історичної постаті. Щоб отримати дидактичну мету, слід дотримуватися чітких інструкцій та правил. Записи учнів повинні бути тезовими, виділення головного, встановити причинно-наслідкові зв'язки, не відходити від наукового методу пізнання, забезпечити в кількох екземплярах гекси [39, с. 156]. Дуже важливо забезпечити особисто-орієнтований, діяльнісний та компетентнісний підходи на такому уроці.

Не менш цікавим при вивченні постаті Мілени Рудницької є робота у формі проєктів. Проєктна технологія передбачає цілеспрямований, комплексний, цілісний метод, за допомогою якого в учнів формуються знання, вміння, навички, учні набувають практичного досвіду, у ході виконання завдань, з якого складається проєкт (фільми, тексти, презентації, вистави, публікації, макети, аудіофайли тощо) [29, с. 119].

Методологія впровадження вчителем історії проєктної технології містить: актуальність проблематики, забезпечення права на вільний вибір теми з можливістю формулювання теми самостійно учнем, розподіл проєкту, якщо він

не індивідуальний між учасниками, дотримання структури проєкту, допомога при написанні проєкту, якщо учень її потребує, рекомендації щодо його створення, застосування інформаційно-комунікаційних технологій, застосування наукових та історичних методів [29, с.119].

Проєкти, з якими можуть працювати учні, вивчаючи біографістику М. Рудницької: «Жіночий рух в Галичині в 1920–1930-х рр.», «Перші феміністки Галичини», «Мілена Рудницька – видатна українка, що змінила хід історії», «Націоналізм, що лежав в основі фемінізму» [4]. На прикладі суспільно-політичної діяльності М. Рудницької: «Союз українок – найбільша жіноча організація Галичини», «М. Рудницька – видатна діячка, хто розповів світу правду про голод», «Українські жінка у польському сеймі», «Зв'язок М. Рудницької з діяльністю ОУН та УНДО» та багато ін.

Отже, про цю видатну постать серед пересічних українців відомо небагато. Сьогодні на уроках історії персоналії, що вивчаються, часто закріплюються в пам'яті учнів, далекі від реальності, а їхні образи часто тенденційні й нецікаві. Тому для учнів 10–11-х класів на уроках з історії України вивчення постаті М. Рудницької можна здійснювати під час розгляду наступних тем: «Західноукраїнські землі у міжвоєнний період», «Українські землі у складі Польщі», «Розвиток освіти і культури міжвоєнного періоду на Західноукраїнських землях», Створення «Союзу українок», «Утвердження комуністичного тоталітарного режиму», «Суцільна колективізація», «Голодомор 1932–1933 рр.», «Початок Другої світової війни», «Україна в роки Другої світової війни», «Окупація Червоною Армією Західної України».

На курсі з всесвітньої історії обрану тему можна висвітлювати в 11 класі: «Держави Центрально-Східної Європи. Польща», «Повсякденне життя та культура в міжвоєнний період». Характеристику постаті видатної діячки доцільно здійснювати за допомогою інтерактивного методу «гекса». Вивчаючи біографістику М. Рудницької, учні можуть працювати з технологією проєктів на теми: «Жіночий рух в Галичині в 1920–1930-х рр.», «Перші феміністки Галичини», «Зв'язок М. Рудницької з діяльністю ОУН та УНДО» та багато ін.

«Мілена Рудницька – видатна українка, що змінила хід історії», «Націоналізм, що лежав в основі фемінізму. «М. Рудницька – та, хто розповів світу правду про голод», «Українські жінки у польському сеймі» та ін.

ВИСНОВКИ

Мілена Рудницька – політик, феміністка, журналістка, педагогиня і письменниця, національно свідома діячка, яка рішуче відстоювала права українців у боротьбі за незалежність, рівноправність жінок у суспільному житті. Український жіночий рух досліджуваного періоду поєднує в собі комплекс суспільно-політичних, економічних і культурно-просвітницьких ідей, що розглядається в бакалаврській роботі крізь призму постаті М. Рудницької. Вона була однією з лідерок національного руху та діячкою українського фемінізму міжвоєнного періоду.

Епоха, в яку виросла молода Мілена, вплинула на формування її світогляду. Вона стикнулася з явищами підневільної ролі жінки в суспільному житті, пасивності жіноцтва в захисті своїх інтересів. Під час університетського навчання у Львові вона брала активну участь у боротьбі за мовні та культурні права українців, зокрема жіночої половини, що була найбільш безправною. У 1919 р. М. Рудницька вперше почала публікувати свої статті, активно долучилася до міжнародного жіночого руху, зокрема брала участь у Конгресі жіночої ради в м. Осло 1920 р., пізніше в Женеві – у з'їзді Міжнародного жіночого союзу, у Відні – Ліги миру і свободи. У 1928–1934 рр. М. Рудницька була представником Ліги Націй у Женеві. Голова правління Союзу українок у 1928–1939 рр., керівниця Міжнародного союзу українок та голова організації «Дружина княгині Ольги» в передвоєнний період, напередодні Другої світової війни.

Пожвавлення діяльності М. Рудницької почалося переважно після закінчення Другої світової війни, але вже на еміграції. Під час перебування в Мюнхені, Кракові, Берліні, Женеві та Нью-Йорку вона мала на меті об'єднати жінок і ніколи не полишала ідеї незалежної Української держави. Померла у Німеччині, Мюнхен від самочинного голодування, перепохована в 1991 р.

У пропонованій роботі проаналізовано публіцистичну й письменницьку діяльність М. Рудницької. Вона зробила величезний внесок у розвиток української журналістики та літератури. Публікувала статті про політику,

культуру, громадські права жінок, право українців на освіту тощо. Перший публіцистичний досвід вона отримала у Львові 1919 р. в редакції видання «Наша мета». Займалася редагуванням в 1922–1925 рр. щотижневої сторінки в газеті «Діло». М. Рудницька як голова «Союзу Українок» (1928–1939 рр.) була головною редакторкою часопису «Жінка», а також видання «Громадянка». Після війни вона працювала в газеті «Свобода» у США, впродовж 1950–1958 рр. і в українському редакційному колективі у «Свобода» протягом 1956–1960 рр. в Німеччині, м. Мюнхен. Перебуваючи в еміграції, Мілена почала активно писати та видавати книги. Вона авторка таких книг: «Західна Україна під більшовиками», «Боротьба за правду про Великий Голод», «Двадцять років польської сваволі в Західній Україні», «Невидимі стигмати», «Дон Боско. Людина. Педагог. Святий», «З минулого роду Рудницьких».

Автором бакалаврської роботи запропоновано шляхи практичного застосування біографістики (на основі постаті Мілени Рудницької) на уроках історії в ЗЗСО із застосування інтерактивних технологій та методів навчання. Зокрема, для учнів 10–11 класів на уроці історії України постать М. Рудницької можна було б вивчати при розгляді наступних тем: «Західноукраїнські землі у міжвоєнний період», «Українські землі у складі Польщі», «Розвиток освіти і культури міжвоєнного періоду на західноукраїнських землях», «Утвердження комуністичного тоталітарного режиму», «Суцільна колективізація», «Голодомор 1932–1933 рр.», «Масові репресії більшовицького тоталітарного режиму», «Окупація Червоною Армією Західної України».

Лабораторно-практична робота при вивченні діяльності М. Рудницької є можливою в ході проведення уроків з історії України та всесвітньої історії 10-11-х класів: «Досягнення жінок у міжвоєнний період», «Розвиток освіти та культури міжвоєнного періоду», «Голодомор 1932-1933 – геноцид української нації», «Жінки, що змінили хід історії» та ін.

На уроках із всесвітньої історії постать М. Рудницької доцільно вивчати на темах: «Держави Центрально-Східної Європи. Польща», «Повсякденне життя та культура в міжвоєнний період» – 10 клас, 11 клас.

Вивчаючи біографію діячки, учні можуть використовувати проєктні методики за такими темами: «Союз українок – найбільша жіноча організація Галичини», «М. Рудницька – та, хто розповів світу правду про голод», «Українські жінки у польському сеймі», «Зв'язок М. Рудницької з діяльністю ОУН та УНДО» та багато ін.

Отже, Мілена Рудницька – постать, про яку потрібно знати кожному, це жінка, що змінювала світ, боролася за захист прав жінок, відстоювала українську національну ідею, працювала в умовах польської окупаційної влади та у вимушеній еміграції, переховуючись від репресій більшовицької влади після встановлення партійно-тоталітарного режиму в Галичині в 1939 р. Вчителем історії постать М. Рудницької неодмінно повинна подаватися, виховуючи в учнів інтерес до історії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

I. Опубліковані документи і матеріали

1. Мілена Рудницька: статті, листи, документи / Упор. М. Дядюк М. Львів, 1998. 843 с.

II. Періодична преса досліджуваного періоду

2. Вільде І. Український Жіночий Конгрес. *Жіноча доля*. 1934. Ч. 14. 15 липня. С. 2–6.
3. Кисілевська О. Спомини про жіночий рух. *Жіноча доля*. 1925. серпень. Ч. 8. С. 14–22.
4. Кисілевська О. Чого від нас вимагає сучасна хвиляю. *Жіноча доля*. 1928. квітень. Ч. 4. С. 79–87.
5. Мірна З. Враження з Українського Жіночого Конгресу в Станіславові. *Жіноча доля*. 1934. червень. Ч. 84. С. 56–62.
6. Промова голови «Союзу Українок» Мілени Рудницької при відкритті Українського Жіночого Конгресу в Станіславові 22 червня 1934 року. *Діло*. 1934. Ч. 167–168. 27–28 червня. С. 23–25.
7. Рудницька М. Акція рятунку голодної України на міжнародному терені. *Діло*. 7 січня 1934 р. С. 7.
8. Рудницька М. Відношення молоді до жіночого руху. *Жінка*. 1935. Ч. 4. С. 10–12.
9. Рудницька М. Львівське жіноцтво під час падолистового перевороту. *Наша мета*. 1919. 23 листопада;
10. Рудницька М. На передодні загального з'їзду. *Жінка*. 1935. Ч. 6. С. 4.
11. Рудницька М. Нова доба культури. *Наша Мета*. 1919. 1 лютого. Ч. 1. С. 2–3.
12. Рудницька М. Сучасне міжнародне положення і завдання українського жіноцтва. *Свобода*. 1934. 1 серпня. С. 2.
13. Рудницька М. Сучасне міжнародне положення і завдання українського жіноцтва. *Свобода*. 1934. 9 серпня. С. 2.

14. Рудницька М. Сучасне міжнародне положення і завдання українського жіноцтва. *Жіноча доля*. 1934. 2 серпня. Ч. 87. С. 2
15. Рудницька М. Трагічний конфлікт жінки як матері. *Наша мета*. 1919. 24 серпня.
16. Рудницька М. Трагічний конфлікт. *Наша мета*. 1919. 31 серпня. Ч. 10. С. 1–3.
17. Рудницька М. Українська дійсність і завдання жінки. *Жінка Львів*, 1934.
18. Рудницька М. Чи треба нам окремих жіночих організацій. *Наша мета*. 1919. 7 серпня. С. 3–9.
19. Рудницька М. Чи треба нам окремих жіночих організацій? *Наша Мета*. 1919. 7 вересня. Ч. 11. С. 1–3.
20. Рудницька М. Шум довкола Жіночого Конгресу. *Діло*. 1934. 4 квітня. С. 3–4.
21. Слиж Л. Мілена Рудницька (До 120-річчя від Дня народження) *Наше життя*, 2012. С. 7–12.
22. Шкраб'юк П. Мілена Рудницька: від зустрічі з бісами до оглядин Божого раю. URL: <https://misionar.in.ua/-/media/files/1/4/1464188275-02-2015.pdf> (Дата звернення: 05.11.2022).

III. Праці Мілени Рудницької

23. Рудницька М. Дон Боско. Людна. Педагог. Святий. Селезіянське видавництво: Рим, 1963. 355 с.
24. Рудницька М. Західня Україна под большевиками. Нью-Йорк: Наукове товариство ім. Т. Шевченка в Америці, 1958. 484 с.
25. Рудницька М. Невидимі стигмати Товариство за патріархальний устрій Української Католицької Церкви. Рим; Мюнхен; Філадельфія: Вид. комісія Тов. за патріарх. уст. УКЦ, 1971.

IV. Монографії і статті

26. Богачевська-Хом'як М. Мілена Рудницька і жіночний рух. URL: <https://unwla.org/wp-content/uploads/1992-07-july-08-august-magazine-Our-Life.pdf>(Дата звернення: 06.11.2022).
27. Галицькі перші леді : цікаві історії про жінок, що стали першими: біобібліогр. покажч. / Упр. культури Терноп. облдержадмін. ; Терноп. обл. б-ка для молоді ; інформ.-бібліогр. від. ; уклад. І. Грицишин. Тернопіль, 2019. 86 с.
28. Гонтар Д.А., Розвиток критичного мислення учнів на уроках історії під час проведення лабораторно-практичних робіт з вивчення історичних персоналій. *Лабіринти реальності: зб. наукових праць* / за заг. ред. д.філос.н. Журби М.А. Монреаль: СРМ «ASF», 2017. 271 с.
29. Грінченко В. Використання методу проєктів із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій у шкільному курсі історії. *Наукові записки. Серія: історичні науки*. 2015. Вип. 22. С. 118-124.
30. Деревінський В., Капінос А. Культурно-просвітницька діяльність «Союзу українок в 1920-1930-ті рр. (за матеріалами часопису «Жіноча доля») // *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Історичні науки*, 2020. Т. 30: До 70-річчя від дня народження академіка Валерія Смолія. С. 143 –156.
31. Іванець А. Як українка пролобіювала розгляд питання Голодомору в Лізі Націй у 1933 році. До 130-раччі з Дня народження Мілени Рудницької. URL: <https://holodomorinstitute.org.ua/yak-ukrayinka-prolobiyuvuala-rozglyad-pytannya-golodomoru-v-lizi-naczij-u-1933-roczy-do-130-richchya-z-dnya-narodzhennya-mileny-rudnyczkoji-a-ivanecz/>(Дата звернення: 20.01.2023).
32. Дядюк М. Політизація українського жіночого руху в Галичині: 1921–1939 рр. Автореф. дисертації на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук: НАН України. Ін-т українознав. ім. І. Крип'якевича, Ін-т народознавства. Львів, 2002.
33. Дядюк М. С. Український жіночий рух у міжвоєнній Галичині: між гендерною ідентичністю та національною заангажованістю / *Наук. ред.: Л. Сніцарчук. НАН України. Львівська національна наукова бібліотека України ім. В. Стефаника. Львів: Астролябія, 2011. 368 с.*

34. Іванець Галичини кінця ХІХ ст. – 1939 р. як проблема історико-педагогічних досліджень. *Людинознавчі студії. Педагогіка*, 2013. Вип. 27. С. 107–123.
35. Жіночі студії в Україні: Жінка в історії та сьогодні: Монографія / За загальн. ред. Л. О. Смоляр. Одеса: Астропринт, 1999. 440 с.
36. Жулканич Н., Барбара Л. Мілена Рудницька – ідеолог та провідна діячка українського жіночого руху в Західній Україні. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. Сер. № 6. Вип. 9. Київ, 2012. С. 52 – 60.
37. Ковальчук О. Боротьба за правду про великий голод. (Заходи української громади США і Канади з визнання Голодомору 1932-1933 років в УСРР). *Проблеми історії України: факти, судження, пошуки*. Вип. 18. С. 121-134.
38. Кочкодан В. Українська преса про жіночий конгрес у Станіславові 1934 року. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Історія*. 2014. Вип. 1(2). С. 201–205.
39. Маринченко Г. Метод «Гексагон і розвиток критичного мислення на уроках історії. *Науковий вісник Мукачівського державного університету, Серія: «Педагогіка та психологія»*. 2020, Вип. 1 (11). С. 154-156.
40. Мархель Л. Від фемінізму до гендерної рівності. *Гендерна політика міст : історія у сучасність*. Вип. 4, 2018. С. 142-144.
41. Мархель, Л. Діяльність Мілени Рудницької в культурно-освітньому полі Західної України (20-30 рр. ХХ ст.). *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 6: Історичні науки :М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. - Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2014. Вип. 12. С. 101-107.*
42. Моїсеєнко Л. Участь жінок у культурно-просвітницькій діяльності в галичині на прикладі «Союзу українок» в 20 -30-і роки ХХ ст. Феномен української інтелігенції в контексті глобальних трансформацій (до 60-річчя утворення кафедри філософії й 80-тиріччя утворення кафедри історії і права ДВНЗ «Донецький національний технічний університет»): *матеріали ІІ*

Всеукраїнської науково-практичної конференції (Покровськ, ДонНТУ, 19–20 квітня 2018 року) / Вст. сл. ректор ДВНЗ «ДонНТУ» Ляшок Я. О., відп. ред. проф. Нікульчев М. О. Покровськ : ДВНЗ «ДонНТУ», 2018. С. 173 –181.

43. Нагачевська З.І. Освітньо-виховний потенціал українських жіночих з'їздів 1920-х – 1930-х рр. *Вісник Житомирського педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*. Житомир, 2003. Вип. 12. С. 262 -265.

44. Орлова Т. Мілена Рудницька у дзеркалі української історіографії / Т. Орлова // *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія*. 2010. Вип. 99. С. 12-15.

45. Павлюх М.В. Український національний ідеал преси Союзу українок (1922–1939): спротив польській владі. *Політикус : наук. журнал*. 2021. № 2. С. 141–146.

46. Панфілова Т. О. Культурно-освітні та молодіжно-спортивні товариства й організації західної України (20-30-і роки ХХ століття). *Науковий вісник Ужгородського університету, серія «Історія»*, 2014, вип. 2 (33). С.26-34.

47. Пода О. Гендерний світ публіцистики Мілени Рудницької https://web.archive.org/web/20131227021941/http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/obraz/2009_10.pdf (Дата звернення: 12.02.2023).

48. Потапюк Л.М., Мялковська Л.М. Жінки Західної України у боротьбі за формування національного світогляду: сторінки історії: *Луцький національний технічний університет*, 2013. С. 1-10.

49. Потіха О. Діяльність М.Рудницької у польському парламенті у 1928-1935 рр. українське шкільництво, парламентська діяльність, Мілена Рудницька. *Наукові публікації кафедри українознавства і філософії*, 2016. С. 1-14.

50. Романишин Л. Український жіночий рух у контексті національного відродження наприкінці ХХ – початку ХХІ ст.: історіографія проблеми. *Україна-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: : Історія, міжнародні відносини*. 2012. Вип. 10. С. 347-353.

51. Руда О. Національно-освітня політика урядів Польщі щодо населення Галичини в 20–30-х роках ХХ століття: реалізація та рецепції /Національна

академія наук України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2019. 802 с.

52. Ставлення представників ліберального фемінізму в Галичині до ОУН у 1929–1939-х роках. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. 2014. Вип. 24. С. 85-97. Оун

Підручники та посібники

53. Компетентнісно орієнтована методика навчання історії в основній школі : методичний посібник / О. І. Пошетун, Н. М. Гупан, В. С. Власов. К. : ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. 208 с.

54. Яковенко Г.Г. Методика навчання історії: навчально-методичний посібник. Харків: Видавництво ХНАДУ, 2017. 324 с.

Автореферати дисертацій

55. Нагачевська З. Педагогічна думка і просвітництво у жіночому русі Західної України (II половина XIX ст. – 1939 р.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук: спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки». Тернопіль, 2009.

ДОДАТКИ

Додаток А

Метричний запис про народження Мілени Рудницької, яка народилася 17 липня
1892 року у місті Зборові Ф. Р-3572, оп.2, спр.559, арк.153

Liber natorum							Pag.
Notus	Baptizatus	Nomen domini	NOMEN	Sexus		Parentes	Patrinus
				Religio catholica	Sexus		
				Puer	Puella	Nomen et conditio	
				Legitimi	Illegitimi	Nomen et conditio	
Die 17 Julii 1892	Die 13 Augusti 1892	450.	Natalia Milena binom.	1	1	Johannes Rudnitski Substitutus Notarii fil. P. D. Michaelis Rudnitski Purochi et Terani et Carolinae Stahel Olya, Ida binom. fil. Michaelis et Jac. Lea Spozel	
		Obst. Laja Schames		Mik Purochi			
		Baptizavit ex aqua h.					

Джерело: https://archives.te.gov.ua/media/uploads/130-____.pdf

Додаток Б

Мілена Рудницька, 1930-ті

Джерело: <https://uain.press/blogs/milena-rudnitska-gidna-donka-velikoyi-kulturnoyi-natsiyi-1293942>

Додаток В

Павло Лисяк, (чоловік Мілени Рудницької)

Джерело: <https://tyzhden.ua/zhinka-proty-systemy-modus-operandi-mileny-rudnytskoi/>

*Мілена Рудницька у колі учасниць українського жіночого конгресу у Відні,
1921р.*

Джерело: <https://uain.press/blogs/milena-rudnitska-gidna-donka-velikoyi-kulturnoyi-natsiyi-1293942>

Мілена Рудницька (в центрі) в президії Союзу українок

Джерело: <https://uain.press/blogs/milena-rudnitska-gidna-donka-velikoyi-kulturnoyi-natsiyi-1293942>

Відкриття з'їзду Союзу українок. Львів, 9 жовтня 1937 року

Джерело: <https://uain.press/blogs/milena-rudnitska-gidna-donka-velikoyi-kulturnoyi-natsiyi-1293942>

Зал засідань Ліги Націй, 1930-ті роки

Джерело: <https://uain.press/blogs/milena-rudnitska-gidna-donka-velikoyi-kulturnoyi-natsiyi-1293942>

*Учасники конференції Ліги Націй у справі голоду в Україні у Відні:
Мілена Рудницька, а також єпископ Никита Будка і доктор Мирон Горникевич*

Джерело: <https://uain.press/blogs/milena-rudnitska-gidna-donka-velikoyi-kulturnoyi-natsiyi-1293942>

Додаток 3

Українці, які брали участь у конференції у справі Голоду в Україні у Відні, 16–17 грудня 1933 року. Перший ряд: громадська діячка Мілена Рудницька, єпископ Никита Будка, доктор Мирон Горникевич. Другий ряд: журналіст Володимир Лотоцький, юрист Айталь Вітошинський, депутат польського Сейму Зиновій Пеленський, представник варшавського комітету Левко Чикаленко

Джерело: <https://photo-lviv.in.ua/milena-rudnytska-abo-ta-scho-vidkryvala-ochi-evropy-na-henotsyd-ukrajintsiv/>

Рада Ліги Націй у Женеві

ги Націй у Женеві

Джерело: <https://localhistory.org.ua/media/images/59b6937115e9f9774538ffa4.max-1920x900.format-webp.webp>

Іван Лисяк-Рудницький, син Мілени Рудницької

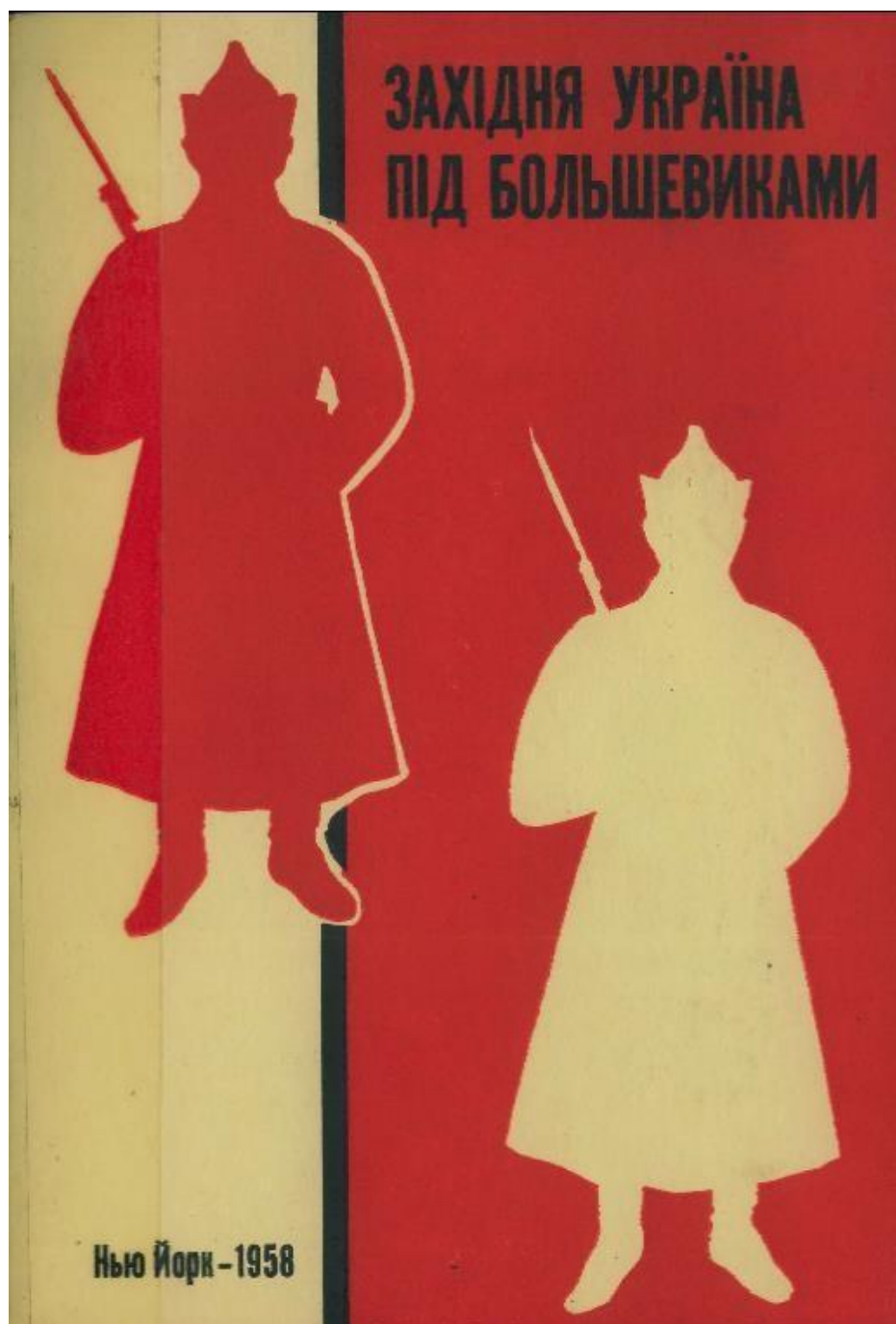
Джерело: <https://tyzhden.ua/zhinka-proty-systemy-modus-operandi-mileny-rudnytskoi/>

Гробівець Рудницьких на Личаківському цвинтарі

Джерело: <https://lviv-lychakiv.com.ua/>

Праця Мілени Рудницької «Західня Україна під большевиками»

Джерело: Західня Україна під большевиками IX. 1939 - VI. 1941. Western Ukraine under Bolsheviks : збірник , ред. М. Рудницька. Нью-Йорк: Наук. т-во ім. Шевченка, 1958. 494 с.

Книга М. Рудницької про життя та діяльність митрополита Йосипа Сліпого

MILENA RUDNYCKA

THE INVISIBLE STIGMATA

*Dedicated to the memory of Pope John XXIII
to whose prayers and endeavours
Metropolitan Slipyj owes his liberation.*

Society for Promotion of the Patriarchal System
in the Ukrainian Catholic Church

Publishing Committee

Rome — Munich — Philadelphia
1971

Джерело: Невидимі стигмати. М. Рудницька; Товариство за патріархальний устрій Української Католицької Церкви. Рим; Мюнхен; Філадельфія: Вид. комісія Тов. за патріарх. уст. УКЦ, 1971. XIV, 552 с.

Додаток О

Йосиф Сліпий з праці М. Рудницької «Невидимі стигмати»

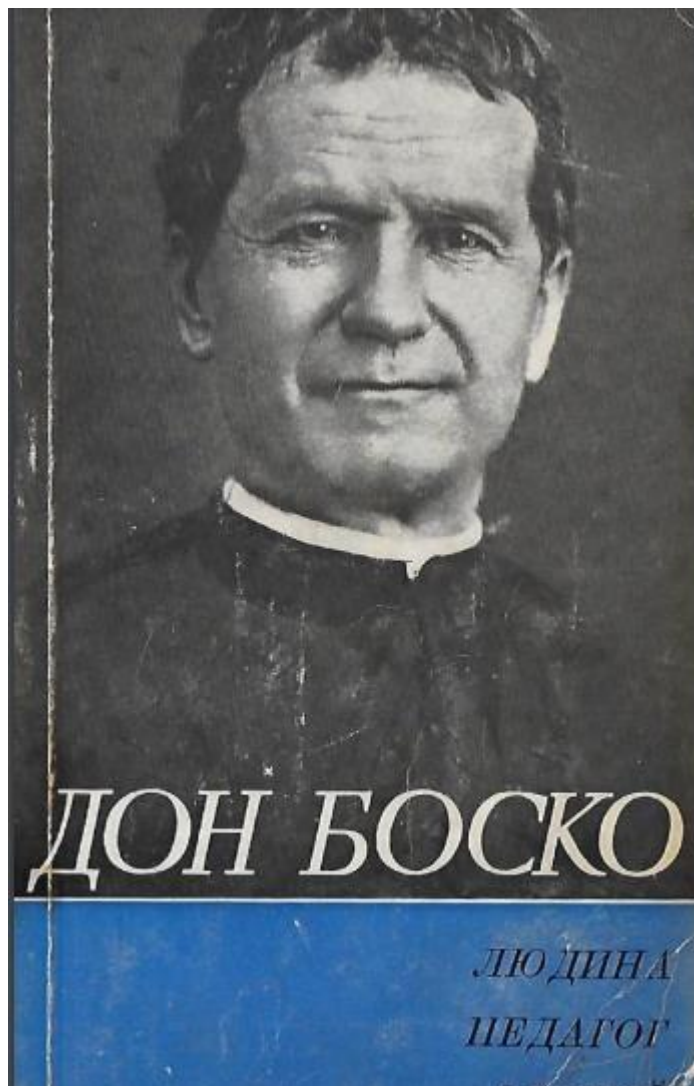

Невидимі стигмати...

Джерело: Невидимі стигмати. М. Рудницька; Товариство за патріархальний устрій Української Католицької Церкви. Рим; Мюнхен; Філадельфія: Вид. комісія Тов. за патріарх. уст. УКЦ, 1971. XIV, 552 с.

Додаток П

Книга М. Рудницької «Дон Боско. Людна. Педагог. Святий»

Джерело: Рудницька М. Дон Боско. Людна. Педагог. Святий. Селезіянське видавництво: Рим, 1963. 355 с.

ІЛЮСТРАЦІЇ НА ОБКЛАДИНЦІ
ТА НА ІІ ЗВОРОТІ:

Дон Боско у розквіті фізичних і духових сил: йому було тоді 46 років. З обличчя променіє енергія і непохитна віра у своє покликання. Зокрема вражає проникливий погляд очей.

В соборі св. Петра в Римі, над статуєю Князя Апостолів і над таблицею на честь Папи Пія ІХ, знаходиться статуя св. Івана Боска. У стоячій поставі, він пригортає любовним рухом двоє дітей.

Джерело: Рудницька М. Дон Боско. Людна. Педагог. Святий. Селезіянське видавництво: Рим, 1963. 355 с.

План-конспект з предмету «Історія України»

Урок 28

Дата: 10. 05. 2022 р.

10 клас

Тема: «Мілена Рудницька – українська громадська та політична діячка»

Мета:

навчальна:

- Знайомство з життєвим шляхом та кар'єрою Мілени Рудницької, як громадської та політичної діячки. */інформаційна;*
- Розуміння важливості громадської та політичної діяльності Мілени Рудницької в суспільстві */інформаційна, громадянська;*
- Аналіз внеску Мілени Рудницької у розвиток українського суспільства через проекти, ініціативи та політичну діяльність */аксіологічна, інформаційна;*
- Закріплення розуміння цінностей, мотивації та поглядів Мілени Рудницької на громадську та політичну роботу */інформаційна, особиста;*
- Спонування учнів до саморефлексії щодо власного внеску у громадські справи */громадянська, особиста;*

виховна:

- Формування почуття гордості та ідентифікації з внеском українських громадських та політичних діячів у розвиток країни (на прикладі особистості Мілени Рудницької) */громадянська, виховна;*
- Розвиток ціннісного ставлення до громадської діяльності та політичного захисту інтересів громади */громадянська, соціальна;*
- Спонування та розуміння важливості активної громадської участі у справах своєї країни */соціальна, особиста, громадська;*
- Формування навичок критичного мислення та аналізу інформації про громадських та політичних діячів */аксіологічна, особиста*

розвивальна:

- Розвиток навичок дослідження та пошуку інформації про відомих українських особистостей */інформаційна;*

- Розширення кругозору учнів шляхом ознайомлення з різноманітними формами громадської та політичної діяльності */інформаційна, логічна;*
- Розвиток критичного мислення та аналітичних навичок у процесі аналізу інформації про Мілену Рудницьку та її вплив на суспільство */інформаційна, логічна, аксіологічна*
- Спонування до активної участі в дискусіях та обміні думками про роль громадських та політичних діячів у сучасному світі */мовленнєва, соціальна, інформаційна;*
- Розвиток комунікативних навичок через взаємодію у групових діяльностях, обговореннях, презентаціях */соціальна, мовленнєва;*
- Сприяння розвитку самостійності та самоорганізації шляхом залучення учнів до самостійної роботи, пошуку додаткової інформації та створення власних проєктів */інформаційна, аксіологічна*

Тип уроку: комбінований

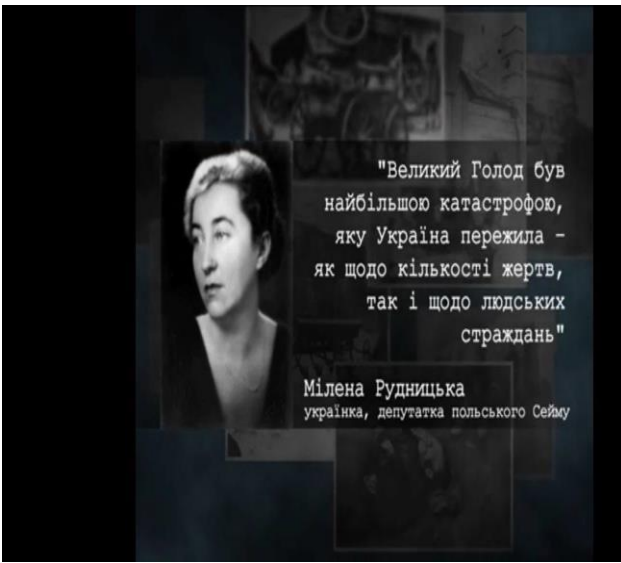
Обладнання: мультимедійна дошка, проектор, роздатковий матеріал

План уроку

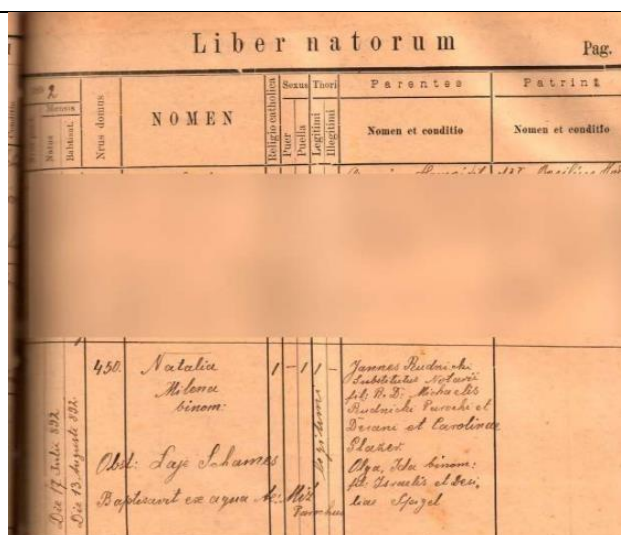
1. Біографія Мілени Рудницької
2. Громадська і політична діяльність
3. Написання і видання книг

Хід уроку

Доза часу	Етап уроку	Навчально-виховна діяльність вчителя	Навчально-виховна діяльність учнів
3 хв	I. Організаційний	Привітання з учнями. Перевірка готовності учнів до уроку, побажання гарного настрою.	
7 хв	II. Перевірка домашнього завдання		Представлення учнями проєктів «Видатний діяч мого населеного пункту»

4 хв	<p>III. Мотиваційний етап</p>	<p>Пропоную до перегляду відеоролик https://www.youtube.com/watch?v=PKj_c5SaFd7g</p> <p>"Великий Голод був найбільшою катастрофою, яку Україна пережила – як щодо кількості жертв, так і щодо людських страждань"</p> <p>Мілена Рудницька українка, депутатка польського Сейму</p>	
2 хв	<p>IV. Актуалізаційний етап</p>		<p>1) яку епоху ми зараз вивчаємо? (Ребрик) 2) які основні риси цієї епохи? (Фурдига)</p>
20 хв	<p>V. Вивчення нового матеріалу</p>	<p><u>1. Біографія Мілени Рудницької</u></p> <p>Мілена Рудницька – політична та громадська діячка, журналістка, педагог, перша феміністка Галичини. Мілена була активною все своє свідоме життя, що стосується не тільки питань жіночого руху, але й громадянської позиції – творення незалежної Української держави. Походила М. Рудницька із єврейсько-української сім'ї. Ще у вересні 1878 Іван Рудницький – батько Мілени – відбував військову службу. І саме тоді у Львові зустрів Іду Шпігель, якій на</p>	<p>1) чи чули ви коли-небудь про таку діячку? 2) як ви вважаєте, які можливості відкриваються перед людиною, яка стає політичним діячем? (Гулейчук) 3) чому важливо, щоб у суспільстві були такі люди,</p>

	<p>той момент було лише шістнадцять років; була єврейкою з бідної сім'ї, та це не завадило Івану Рудницькому закохатись у неї. Родина обох молодих людей були проти їхніх стосунків ще й тому, що Іда була неповнолітньою. Втім, минуло 10 років, Іда та Іван все ж дочекались одне одного, маті Мілени довелося навіть втікати з дому, прийняли її в монастирі ГКЦ, де й взяла хрещення та вийшла заміж. Вже на той час Івану Рудницькому було тридцять два роки, він працював тоді нотарем.</p> <p>Народилась діячка 15 липня 1892 р., у Зборові, в той час, коли велася полеміка щодо доречності освіти для жінок, не лише вищої, а й середньої. Саме доба, в якій зростала Мілена, мала вирішальний вплив на формування її світоглядних позицій ще з ранньої молодості, зокрема протистояння поглядів про роль жінки у суспільному житті, призначення матері в модерному часі тощо</p> <p>(Метричний запис про народження Мілени Рудницької)</p>	<p>які активно боряться за зміни у суспільстві? (Маринин)</p>
--	--	---

2. Громадська і політична діяльність

Громадська і політична діяльність Мілени Рудницької має значний вплив на розвиток українського суспільства. Вона присвятила багато років свого життя боротьбі за права жінок, дітей, вразливих верств населення та за формування справедливого та демократичного суспільства загалом. Ось деякі аспекти її громадської і політичної діяльності:

Громадські проекти: Мілена Рудницька заснувала та очолювала численні громадські організації та фонди, спрямовані на покращення соціального благополуччя та захист прав людей. Наприклад, вона була одним із засновників Благодійного фонду "Східний центр громадського

4) які ідеї і цінності ви вбачаєте у роботі Мілени? (Хацевич)

5) які навички та позиції ми можемо перейняти у цієї діячки? (Ярич)

здоров'я" та президентом ГО "Мати і дитина".

Законодавча робота: Мілена Рудницька працювала на посаді народного депутата України та активно брала участь у законодавчому процесі. Вона займалася розробкою та підтримкою законопроектів, спрямованих на захист прав жінок, дітей та сімейних цінностей.

Жіночий рух: Мілена Рудницька була визнаною лідеркою українського жіночого руху. Вона активно підтримувала рівні права жінок, боролася з насильством над ними та пропагувала гендерну рівність. Мілена Рудницька займала посаду голови Української громадської організації "Жінки Європейської України".

Міжнародна співпраця: Мілена Рудницька активно співпрацювала з міжнародними організаціями, зокрема з ООН та Європейським Союзом. Вона представляла Україну на міжнародних форумах та конференціях, де виступала з питань прав людини та рівності статей.

Соціальна активістка: Мілена Рудницька була активною учасницею соціальних акцій та протестів, спрямованих на боротьбу з соціальними нерівностями та несправедливістю. Вона брала участь у масових акціях, де вимагала змін у суспільстві та політиці.

Громадська і політична діяльність Мілени Рудницької відображає її відданість принципам справедливості, гуманізму та демократії. Вона стала прикладом для багатьох людей, які бажають змінити світ на краще через свою активну громадську участь і політичну діяльність. Брала участь у Конгресі Жіночої Ради в місті Осло 1920 року, в Женеві, на з'їзді Міжнародного Жіночого Союзу, у Відні – Ліга Миру і Свободи. У 1928-1934 роках Рудницька була представником Ліги Націй у Женеві. Голова правління Союзу українок у 1928-1939 роках, керівницею Міжнародного союзу українок та головою організації «Дружина княгині Ольги».

Пошвавлення діяльності М. Рудницької почалося переважно після

закінчення Другої світової війни, але вже на еміграції. Під час перебування в Мюнхені, Кракові, Берліні, Женеві та Нью-Йорку вона мала на меті об'єднати жінок і ніколи не полишала ідеї незалежної Української держави. Померла у Німеччині, Мюнхен від самочинного голодування, перепохована в 1991 р.

3. Написання і видання книг

Мілена Рудницька була не лише громадською та політичною діячкою, але й активною авторкою книг, які висвітлюють її думки, досвід та боротьбу за права людей. Вона внесла значний внесок у літературу, публікуючи книги з різних тематик. Ось кілька прикладів її написаної та виданої літератури:

"Спогади громадянки": Ця книга є автобіографічною розповіддю Мілени Рудницької про її життя, зростання, громадську та політичну діяльність. Вона розповідає про важливі моменти її кар'єри, боротьбу за права людей та власні переживання.

"Жінки та влада": Ця книга присвячена темі ролі жінок у політиці

та суспільстві. Мілена Рудницька розглядає проблеми, з якими стикаються жінки в політичній сфері, та пропонує свої рішення для створення більш рівноправного суспільства.

"Боротьба за права дітей": Ця книга зосереджена на важливості захисту прав дітей та боротьбі з дитячою сирітською безпритульністю. Мілена Рудницька описує свої зусилля та роботу, спрямовану на поліпшення умов життя дітей та створення сімейного середовища для них.

"Гендерна рівність у сучасному світі": У цій книзі Мілена Рудницька досліджує питання гендерної рівності і впливу статевої дискримінації на суспільство. Вона пропагує рівність між чоловіками та жінками та розглядає шляхи досягнення справедливого суспільства.

Ці книги Мілени Рудницької допомагають поширювати її ідеї, знання та досвід серед широкої аудиторії. Вони є важливим джерелом інформації для тих, хто цікавиться її громадською та політичною діяльністю, а також для тих, хто

		бажає поглибити розуміння соціальних проблем та шляхів до їх вирішення.	
6 хв	VI. Систематизація знань		Гра «гекса», учні діляться на групи та отримують фото Мілени Рудницької. Кожна група має свою гексу і таким чином утворити шестикутник (поділ на 6 груп). Напрями гексів – кожної із сторін шестикутника: освіта, професійне життя тощо
3 хв	VII. Висновки	Мілена Рудницька – політик, феміністка, журналістка, педагогиня і письменниця, національно свідома діячка, яка рішуче відстоювала права українців у боротьбі за незалежність, рівноправність жінок у суспільному житті. Український жіночий рух досліджуваного періоду поєднує в собі комплекс суспільно-політичних, економічних і культурно-просвітницьких, який розглядається	

		<p>крізь призму постаті М. Рудницької в бакалаврській роботі. Одна з лідерок національного руху та мислителька українського фемінізму міжвоєнного періоду – М. Рудницька – життя якої не було предметом дослідження.</p>	
1 хв	<p>VIII. Домашнє завдання</p>		<p>Створити профіль Мілени Рудницької у будь-якій соціальній мережі і допомогти глядачеві, який буде переглядати цей профіль зрозуміти чим займалась діячка, яка була у неї соціальна та громадська позиція (це можуть бути пости в instagram, відео в tik-tok)</p>